

ŽENE POSTAJU ZELENIJE
2023-1-EL01-KA210-ADU-000164781

Women Going Greener Akcioni plan

Mapa puta za zeleniju budućnost

Podrška Evropske komisije za proizvodnju ove publikacije ne predstavlja odobravanje sadržaja koji odražava samo stavove autora, a Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj

Ovaj dokument su zajednički razvili WEnCoop, Rinascita i Elektropionir u okviru projekta "WomEn Going Greener – Reducing the environmental footprint of Female Entrepreneurship".

Ovaj dokument odražava samo stavove autora, a Evropska unija ne može biti odgovorna za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njemu.

Sadržaj

Uvod	5
Svrha Akcionog plana	5
Ciljna publika	5
Pozadinski kontekst	5
Trenutna analiza pejzaža	7
Politika i pravni okvir	7
Institucionalne mere	9
Barijere i mogućnosti	12
Najbolje prakse i studije slučaja	16
Praktični koraci za ozelenjavanje malih i srednjih preduzeća	19
Prvi koraci: Procena trenutne prakse	19
Primena zelenih praksi	20
Integrisanje zelenih praksi u poslovnu strategiju	21
Izgradnja svesti i kapaciteta	22
Ponašanje potrošača i održivi razvoj marketinga u online i offline podešavanjima	22
Praćenje i izveštavanje o napretku	22
Skaliranje i širenje zelenih praksi	24
Alati i resursi	26
Kontrolne liste i alati za samoprocenu	26
A. HYPERLINK "bookmark://_heading=h.kxgy6nnyy5qa"30	
B. HYPERLINK "bookmark://_heading=h.tcuznf2r037h"31	
C. HYPERLINK "bookmark://_heading=h.2tc8ltdvz2a9"31	
Šabloni i okviri	28
Šablon akcionog plana održivosti	28
Okvir za održive nabavke	30
Green Communication Plan Šablon [9] [10]	31
Resursi za učenje	32
Vodiči i priručnici:	32
Moduli za e-učenje:	32
Kompilacije studija slučaja	33

Alati i aplikacije	34
Kalkulatori ugljeničnog otiska:	34
Aplikacije za upravljanje otpadom:	36
Monitori energetske efikasnosti:	38
Finansiranje i finansijska sredstva	40
Mogućnosti zelenog finansiranja:	40
Crowdfunding platforme:	42
Poreske olakšice i subvencije:	42
Umrežavanje i podrška	43
Industrijska udruženja i grupe:	43
Mentorski programi:	44
Platforme za saradnju:	45
Reference	47

Uvod

U današnjem poslovnom okruženju koje se brzo razvija, održivost je postala ključni prioritet za mala i srednja preduzeća (MSP). Dok odgovornost za životnu sredinu dobija na zamahu, preduzeća na čelu sa ženama često se suočavaju sa jedinstvenim izazovima u usvajanju zelenih praksi, pristupu održivom finansiranju i integraciji ekoloških inovacija u svoje poslovanje. Prepoznajući ovaj jaz, Akcioni plan za Women Going Greener (WGG) razvijen je kako bi pružio strukturiranu mapu puta za podršku ženama preduzetnicama u njihovoj tranziciji ka održivijem i otpornijem poslovnom modelu.

Ovaj akcioni plan je rezultat projekta "WomEn Going Greener – Reducing the Environmental Footprint of Female Entrepreneurship", koji sprovode WEnCoop, Rinascita i Elektropionir. Služi kao sveobuhvatan vodič za kreatore politike, organizacije za podršku poslovanju, finansijske institucije i žene preduzetnice, nudeći praktične korake, preporuke politike i resurse kako bi se omogućila zelenija poslovna praksa.

Svrha Akcionog plana

Akcioni plan WGG ima za cilj:

- Obezbediti jasne smernice i alate koji će pomoći malim i srednjim preduzećima koje vode žene da integrišu održivost u svoje poslovne strategije.
- Mapirajte postojećih politika, pravnih okvira i institucionalne mere koje podržavaju zeleno preduzetništvo.
- Istakne barijere i mogućnosti za žene preduzetnice u zelenoj ekonomiji.
- Predstavi najbolje prakse i studije slučaja iz Grčke, Italije i Srbije kako bi podstakao akciju.
- Ponudi alate, uključujući opcije finansiranja, zelene check liste i alate za samoprocenu.

Ciljna publika

Ovaj Akcioni plan je namenjen za:

- Žene preduzetnice i mala i srednja preduzeća koja žele da uključe održive prakse u svoje poslovanje.
- Organizacije za podršku poslovanju i mreže koje promovišu žensko preduzetništvo.
- Kreatore politike i vladine institucije koje rade na održivosti i rodnoj ravnopravnosti.
- Finansijske institucije i investitori zainteresovani za podršku zelenim i ženskim preduzećima.

Pozadinski kontekst

Sledeća regulativa Evropske unije, Green Deal, Circular Economy Action Plan i Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) postavili su ambiciozne ciljeve za klimatski neutralnu ekonomiju do 2050. Ove politike stvaraju i izazove i mogućnosti za preduzeća koja vode žene, dok se kreću kroz nove propise, mehanizme finansiranja i zahteve za održivost.

Uprkos napretku, žene preduzetnice ostaju nedovoljno zastupljene u ključnim zelenim sektorima kao što su obnovljivi izvori energije, čista tehnologija i inicijative za kružnu ekonomiju. Oni se takođe suočavaju sa većim preprekama u pristupu finansijama, mogućnostima umrežavanja i obuci o održivosti. Rešavanje ovih izazova zahteva ciljane politike, institucionalnu podršku i inicijative za razmenu znanja - elemente koje ovaj Akcioni plan nastoji da reši.

Opremanjem žena preduzetnica pravim alatima, znanjem i finansijskim sredstvima, Akcioni plan WGG nastoji da premosti jaz između ženskog preduzetništva i zelene ekonomije, podstičući inkluzivnije, održivije i konkurentnije poslovno okruženje.

Trenutna analiza pejzaža

Javne politike i pravni okvir

Grčka

Politika i pravni okvir koji podržava održive poslovne prakse u Grčkoj oblikovan je propisima Evropske unije (EU) i nacionalnim zakonima koji imaju za cilj podsticanje ekološke odgovornosti, energetske efikasnosti i principa kružne ekonomije među preduzećima, posebno malim i srednjim preduzećima.

Pravni i politički okvir EU

Na nivou EU, zakonodavstvo o održivosti se značajno razvilo, sa glavnim inicijativama koje pokreću korporativnu odgovornost i zaštitu životne sredine. Ključni okviri uključuju:

- Evropski zeleni dogovor - Strateška mapa puta koja ima za cilj neutralnost ugljenika do 2050. godine, sa politikama koje podstiču preduzeća da usvoje zelene prakse, povećaju energetske efikasnosti i ulažu u obnovljive izvore energije.
- Akcioni plan za kružnu ekonomiju – Paket politika koji promovira održivi dizajn proizvoda, smanjenje otpada i efikasnost resursa, uključujući propise o ekodizajnu i održivoj potrošnji.
- Šema ekološkog upravljanja i revizije (EMAS) – Dobrovoljni okvir koji pomaže preduzećima da poboljšaju ekološke performanse i usklađenost sa propisima.
- Direktiva 2014/95/EU (Direktiva o nefinansijskom izveštavanju) – Zahteva od velikih kompanija da objavljuju informacije o ekološkim, socijalnim i upravljačkim (ESG) faktorima, koji utiču na lance snabdevanja i prakse malih i srednjih preduzeća.
- Uredba o taksonomiji EU – Uspostavlja kriterijume za održive investicije, usmeravajući preduzeća i finansijske institucije ka zelenim investicijama.

Nacionalni pravni i politički okvir u Grčkoj

Grčka je integrisala ove direktive EU u svoj pravni sistem, razvijajući nacionalne politike i podsticaje za promovisanje održivosti među malim i srednjim preduzećima:

- Zakon 4409/2016 (Implementacija GRI standarda) – Ohrabruje preduzeća da usvoje izveštavanje o održivosti, povećavajući transparentnost i usklađenost sa ESG-om.
- Nacionalni energetske i klimatski plan (NECP) – Usklađuje se sa klimatskim ciljevima EU, postavljajući ciljeve za smanjenje emisija i usvajanje obnovljivih izvora energije, sa podsticajima za mala i srednja preduzeća koja ulažu u zelene tehnologije.

- Nacionalna strategija za kružnu ekonomiju – Uveden od strane Ministarstva životne sredine i energetike, ovaj plan promoviše smanjenje otpada, inicijative za reciklažu i održive proizvodne prakse.
- Programi subvencija i finansiranja – Inicijative kao što su program "Exiconomo" (za energetske efikasne nadogradnje zgrada), grantovi za investicije u obnovljive izvore energije i zeleni krediti pomažu preduzećima da usvoje održive prakse.
- Nacionalni plan oporavka i otpornosti (Grčka 2.0) – Inicijativa od 35,95 milijardi evra za finansiranje projekata u zelenoj energiji, održivoj mobilnosti i digitalnoj transformaciji, od kojih koristi imaju mala i srednja preduzeća.
- Program zapošljavanja za zelenu ekonomiju i žene – Podržava žene preduzetnice u održivim industrijama, podstičući inkluzivni rast zelenog poslovanja.

Kombinacija propisa EU i nacionalnih politika pruža jaku osnovu za održivi razvoj poslovanja u Grčkoj. Međutim, izazovi kao što su birokratska složenost, ograničenja finansiranja i tehnološke praznine ostaju. Kontinuirano ulaganje u finansijske podsticaje, pojednostavljeni regulatorni okviri i poboljšana saradnja između institucija i preduzeća biće od suštinskog značaja za ubrzanje prelaska Grčke na zeleniju i otporniju ekonomiju.

Italija

Pravni i politički okvir EU

Italija se usklađuje sa politikama EU koje podržavaju žensko preduzetništvo i održivost kroz različite inicijative:

- Evropski savet za inovacije (EIC): Podržava žene preduzetnice kroz finansiranje, mentorstvo i programe kao što su WomenTech EU i Women Leadership Programme.
- Program jedinstvenog tržišta (SMP): Pruža poslovnu podršku, savete o finansiranju i partnerstva malim i srednjim preduzećima koja vode žene.
- Erasmus za mlade preduzetnike: Olakšava razmenu između novih i iskusnih preduzetnika.
- Strategija EU za rodnu ravnopravnost 2020-2025: Fokusira se na smanjenje rodnih razlika u oblastima STEM i promovisanje učešća žena u zelenoj ekonomiji.
- Direktiva o korporativnom izveštavanju o održivosti (CSRD): Zahteva od preduzeća da otkriju finansijske i socijalne podatke vezane za održivost, poboljšavajući transparentnost i korporativnu odgovornost.

Nacionalni pravni i politički okvir u Italiji

Italija je uvela zakone za promociju održivosti i ženskog preduzetništva:

- Zakonodavna uredba 254/2016 (sada ažurirana kako bi se uskladila sa CSRD 2022/2464):
 - Nalaže izveštavanje o održivosti za velika preduzeća, sa postepenim proširenjem na manje kompanije do 2028. godine.
 - Zahteva od firmi da izveštavaju o rodnoj ravnopravnosti, uticaju na životnu sredinu i pravima radnika.
 - Banke i finansijske institucije se podstiču da integrišu kriterijume održivosti u investicione odluke.
- NRRP (Nacionalni plan oporavka i otpornosti) – Misija 5:
 - Izdvaja 400 miliona evra za finansiranje najmanje 2,400 malih i srednjih preduzeća koje vode žene do 2026. godine.
 - Smart&Start Italia: Obezbeđuje 100 miliona evra za podršku inovativnim startupima, posebno onima koje vode žene.

Srbija

Kao zemlja kandidat za pristupanje EU, Srbija postepeno usklađuje svoje zakone sa direktivama EU, uključujući Direktivu o korporativnom izveštavanju o održivosti (CSRD), Uredbu o taksonomiji EU i Okvirnu direktivu o otpadu. Srbija je usvojila neke politike inspirisane Zelenim dogovorom EU, posebno u obnovljivim izvorima energije, smanjenju otpada i podršci malim i srednjim preduzećima. Međutim, u pravnom smislu, transpozicija pravnih normi je još uvek u toku.

Nacionalni pravni i politički okvir u Srbiji

Srbija je uspostavila sveobuhvatan pravni okvir koji reguliše mala i srednja preduzeća, održivost i zaštitu životne sredine:

- Zakon o zaštiti životne sredine – Uspostavlja odgovornost za životnu sredinu za preduzeća, uključujući sprečavanje i kontrolu zagađenja i efikasnost resursa.
- Zakon o upravljanju otpadom – reguliše odlaganje otpada, reciklažu i proširenu odgovornost proizvođača.
- Zakon o ambalažnom otpadu – reguliše upravljanje, smanjenje i reciklažu ambalažnog otpada, uspostavljanje odgovornosti proizvođača i zahteve održivosti.
- Strategija upravljanja otpadom (2022-2031) – Daje prioritet smanjenju otpada, recikliranju i kružnim poslovnim modelima.
- Zakon o klimatskim promenama – reguliše mere za ublažavanje i prilagođavanje klimatskim promjenama, uključujući smanjenje emisija, trgovanje ugljenikom i strategije otpornosti na klimatske promjene.
- Zakon o obnovljivim izvorima energije – Podstiče ulaganja u obnovljive izvore energije, omogućavajući podsticaje za projekte solarne energije i energije vetra.

- Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnom korišćenju energije – definiše energetske efikasnost i srodne pojmove, promovira mere za uštedu energije i propisuje periodične energetske preglede za pojedine vrste preduzeća.
- Zakon o socijalnom preduzetništvu – Podržava socijalna preduzeća, pružajući finansijsku pomoć i mentorstvo.
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti – Nalaže jednake mogućnosti u svim sektorima, uključujući preduzetništvo.
- Mapa puta za kružnu ekonomiju u Srbiji (2020) – Strateški dokument u kojem se navode ciljevi, ključni sektori i mere za prelazak na kružnu ekonomiju.
- Program razvoja kružne ekonomije 2022-2022 - strateški okvir koji ima za cilj prelazak sa linearnog na održivi ekonomski model, fokusirajući se na smanjenje otpada, ponovnu upotrebu resursa i recikliranje. Cilj programa je da se poveća odgovornost za životnu sredinu među preduzećima, poboljša upravljanje otpadom i promovira inovacije u sektoru zelene ekonomije.

Institucionalne mere

Grčka

Da bi podržala tranziciju malih i srednjih preduzeća (MSP) ka održivosti, Grčka nudi niz programa finansiranja, subvencija i finansijskih podsticaja usklađenih sa politikama EU i nacionalnim strategijama. Ove inicijative imaju za cilj da poboljšaju energetske efikasnost, promovišu usvajanje obnovljivih izvora energije i podstiču prakse kružne ekonomije.

1. Programi i grantovi koje finansira EU

- Horizon Europe – Vodeći program EU za istraživanje i inovacije (2021–2027) obezbeđuje finansiranje zelenih tehnologija, energetske efikasnosti i održivih poslovnih rešenja, posebno za mala i srednja preduzeća koja inoviraju u sektoru zaštite životne sredine.
- Evropski fond za strateška ulaganja (EFSI) – Nudi finansijsku podršku malim i srednjim preduzećima koja ulažu u održivu energiju, eko-inovacije i inicijative kružne ekonomije.
- EU LIFE program – Obezbeđuje grantove za projekte koji doprinose zaštiti životne sredine, klimatskim akcijama i kružnoj ekonomiji, sa fokusom na održivost poslovanja.
- NSRF (Nacionalni strateški referentni okvir) 2021-2027 – Dodeljuje strukturne fondove EU za mala i srednja preduzeća, uključujući grantove za zelene inovacije, nadogradnju energetske efikasnosti i programe obuke o održivosti.

2. Nacionalni programi finansiranja i subvencija

- Nacionalni plan oporavka i otpornosti (Grčka 2.0) – Inicijativa od 35,95 milijardi evra, delimično finansirana od strane EU, koja podržava projekte vezane za obnovljive izvore energije, zelenu mobilnost i digitalnu transformaciju za mala i srednja preduzeća.
- Program "Exiconomo" (Save) – Obezbeđuje subvencije za poboljšanje energetske efikasnosti u zgradama, kao što su nadogradnje izolacije, instalacije solarnih panela i usvajanje toplotnih pumpi.
- Program "Save – Be Independent" – Podržava mala i srednja preduzeća i pojedince u smanjenju energetske zavisnosti kroz usvajanje obnovljivih izvora energije (OIE).
- Zeleni krediti i mehanizmi finansiranja – Grčke banke, u saradnji sa državom, nude preferencijalne kredite za preduzeća koja ulažu u održivost, kao što je Program zelenih kredita, koji finansira instalacije solarnih panela, energetski efikasnu opremu i rešenja za upravljanje otpadom.
- Program zapošljavanja za zelenu ekonomiju i žene – Podstiče žensko preduzetništvo u obnovljivim izvorima energije, kružnoj ekonomiji i održivoj poljoprivredi obezbeđivanjem finansiranja i mentorstva.

3. Institucionalna podrška i resursi

- Enterprise Greece – Pomaže malim i srednjim preduzećima u pristupu mogućnostima zelenih investicija, izvorima finansiranja i strategijama širenja tržišta.
- Javna služba za zapošljavanje Grčke (DYPA) – Nudi programe obuke i podrške za unapređenje veština zaposlenih u oblastima vezanim za održivost.
- Privredne komore i industrije – Pružanje poslovnih savetodavnih usluga, finansijskih smernica i mogućnosti umrežavanja za mala i srednja preduzeća koja žele da pređu na zelene prakse.

Iako Grčka nudi značajna sredstva i resurse za podršku malim i srednjim preduzećima u njihovoj zelenoj tranziciji, birokratski izazovi i pristup finansiranju ostaju ključne barijere. Da bi se maksimizirao uticaj ovih programa, od suštinskog značaja će biti povećana svest, pojednostavljene procedure prijave i jača institucionalna saradnja. Mala i srednja preduzeća koja se proaktivno angažuju u ovim mogućnostima finansiranja mogu povećati konkurentnost, smanjiti troškove i doprineti održivom ekonomskom rastu Grčke.

Italija

Institucionalna podrška Italije za žensko preduzetništvo i održivost raste, uključujući i javni i privatni sektor:

- Privredna komora i Unioncamere: Prikupljanje podataka i promovisanje rodne ravnopravnosti u preduzetništvu.
- Intesa Sanpaolo banka: Obezbeđuje fond od 500 miliona evra za podršku ženama preduzeticama i inovacijama.
- GammaDonna nagrada: Prepoznaje i ubrzava rast startupa koje vode žene.
- Podrška ekosistemu: Institucije sarađuju sa inkubatorima, akceleratorima i investicionim mrežama kako bi premostile jaz u finansiranju preduzeća koja vode žene.

Srbija

Srbija je razvila neke institucionalne mehanizme podrške za mala i srednja preduzeća i žene preduzetnice, na čelu sa vladinim agencijama, finansijskim institucijama i međunarodnim donatorima.

Podrška pod vodstvom vlade

- Ministarstvo ekonomije i razvoja Fond Srbije – Obezbeđuje finansijske podsticaje, start-up grantove i obuku za preduzetništvo.
- Privredna komora Srbije – Nudi događaje umrežavanja, programe obuke i pristup finansiranju za žene preduzetnice.
- Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost – Nadgleda sprovođenje politike i osigurava da žene preduzetnice dobiju jednak pristup finansiranju i resursima.

- Horizon Europe – Vodeći program EU za istraživanje i inovacije (2021–2027) obezbeđuje finansiranje zelenih tehnologija, energetske efikasnosti i održivih poslovnih rešenja, posebno za mala i srednja preduzeća koja inoviraju u sektoru zaštite životne sredine.

Finansijska podrška i programi zelene tranzicije

- Program razvoja preduzetništva – Srbija je u 2023. godini izdvojila 5,1 milion evra bespovratnih sredstava za preduzeća koja vode žene, šest puta više nego prethodnih godina.
- Program podrške razvoju ženskog preduzetništva u ruralnim područjima – u 2024. godini Ukupno 30 miliona dinara bilo je na raspolaganju za finansiranje kupovine nove opreme i sirovina. Grantovi pokrivaju 100% investicionih troškova, u rasponu od 300.000 do 500.000 dinara
- Program zelene transformacije – Podstiče održive poslovne modele u oblastima kao što su energetska efikasnost, smanjenje otpada i kružna ekonomija.
- Program održivog ponovnog pokretanja (EBRD) – Obezbeđuje subvencionisane kredite za mala i srednja preduzeća koja ulažu u zelene tehnologije.

Inicijative za saradnju i umrežavanje

- Ženska preduzetnička sekcija – Osnovana od strane Privredne komore, podsticanje business-to-business (B2B) saradnje.
- WISE Srbija mreža – Promoviše uključivanje žena u održivu energiju i klimatske akcije.
- Centar za žene u zelenom biznisu – Pruža mentorstvo, obuku i zagovaranje za žene preduzetnice u kružnoj ekonomiji.
- Digitalna platforma za kružnu ekonomiju (CE-HUB) - Podržava kompanije pružajući poslovne modele, primere najbolje prakse i alate za olakšavanje implementacije kružnih poslovnih modela. Pomaže u smanjenju ugljičnog otiska u proizvodnim procesima i proizvodima, obezbeđujući konkurentnost na evropskom i međunarodnom tržištu.

Uprkos ovim naporima, institucionalni nedostaci ostaju, posebno u svesti, finansijskoj dostupnosti i sprovođenju mera održivosti na nivou malih i srednjih preduzeća.

Barijere i mogućnosti

Grčka

Grčka se suočava sa nekoliko prepreka u unapređenju održivih poslovnih praksi među malim i srednjim preduzećima, uprkos sve većem fokusu na zeleni rast. Jedan od najznačajnijih izazova je ograničeno finansiranje i finansijska ograničenja, jer se mnoga mala preduzeća bore da obezbede kapital potreban za ulaganja u energetske efikasne tehnologije i održive metode proizvodnje. Birokratija i regulatorna složenost takođe ometaju usvajanje zelenih praksi, a mnogim preduzećima je teško da se kreću vladinim

podsticajima i poštuju propise o zaštiti životne sredine. Pored toga, nedostatak svesti i tehničkog znanja sprečava mnoga mala i srednja preduzeća da prepoznaju dugoročne koristi od održivosti, što dovodi do sporog usvajanja modela kružne ekonomije i ekoloških inovacija. Infrastrukturna ograničenja zemlje, posebno u upravljanju otpadom i distribuciji obnovljivih izvora energije, dodatno komplikuju tranziciju, dok je zavisnost od fosilnih goriva i dalje strukturni izazov.

Uprkos ovim preprekama, postoje brojne mogućnosti koje mogu pokrenuti održivu transformaciju za mala i srednja preduzeća u Grčkoj. Zemlja ima pristup programima finansiranja EU, nacionalnim subvencijama i zelenim mehanizmima finansiranja koji podstiču preduzeća da ulažu u održivost. Sa sve većim naglaskom na razvoj obnovljivih izvora energije, politike kružne ekonomije i digitalnu transformaciju, grčka mala i srednja preduzeća imaju potencijal da postanu konkurentnija uz smanjenje svog ekološkog otiska. Rast zelenog preduzetništva i uspešni primeri preduzeća koja integrišu održivost u svoje osnovne operacije ukazuju na promenu pejzaža u kojem inovacije i ekološki osvijestene strategije mogu dovesti do novih tržišnih prilika. Ulaganja u solarnu energiju, održivu mobilnost i ekološki prihvatljiv dizajn proizvoda dobijaju na zamahu, a uz jaču institucionalnu podršku i privatno-javnu saradnju, mala i srednja preduzeća u Grčkoj mogu igrati ključnu ulogu u oblikovanju zelenije ekonomije.

Italija

Uprkos značajnom napretku, žene preduzetnice i mala i srednja preduzeća u Italiji i dalje se suočavaju sa značajnim izazovima. Jedna od primarnih prepreka je ograničen pristup finansijama, jer se preduzeća na čelu sa ženama često bore da obezbede finansiranje zbog strožih zahteva za kolateral od banaka. Mnoge žene preduzetnice su obeshrabreni da se prijavljuju za bankarske kredite, strahujući od odbijanja, sa samo 20% preduzeća koje vode žene traže finansijsku podršku. Čak i kada se prijave, njihove šanse za dobijanje adekvatnih sredstava su niže u poređenju sa njihovim muškim kolegama, pojačavajući finansijski jaz koji ometa njihov rast i napore za održivost.

Još jedan veliki izazov je birokratija i regulatorna složenost, posebno u kontekstu izveštavanja o održivosti. Italijanska mala i srednja preduzeća, posebno manja preduzeća, teško se kreću kroz zamršeni pravni okvir koji okružuje korporativne održivosti. Rastući zahtevi Direktive o korporativnom izveštavanju o održivosti (CSRD), koji će se uskoro primenjivati na više kompanija, dodatno komplikuju napore za usklađenost. Mnoga preduzeća nemaju resurse ili stručnost da ispune ove obaveze, čineći održivost zastrašujući zadatak, a ne pristupačnu priliku.

Rodne razlike u sektorima STEM i zelene ekonomije takođe stvaraju prepreku za žene koje žele da uđu u oblasti koje su od suštinskog značaja za inovacije zasnovane na održivosti. Žene su i dalje značajno nedovoljno zastupljene u tehnologiji, inženjerstvu i naukama o životnoj sredini, što ograničava njihovu sposobnost da doprinesu zelenoj tranziciji i imaju koristi od nje. Bez ciljane podrške, njihovo učešće u najsavremenijim industrijama kao što su obnovljivi izvori energije, čista tehnologija i inicijative za kružnu ekonomiju i dalje će zaostajati.

Pored toga, nedostatak svesti i specijalizovane obuke predstavlja još jedan izazov. Mnoge žene preduzetnice i mala i srednja preduzeća nisu svesni zelenih investicionih podsticaja, programa finansiranja EU i mehanizama podrške koji su im na raspolaganju. Bez odgovarajućeg znanja i mentorstva, ova preduzeća propuštaju prilike da integrišu održive prakse i iskoriste finansijsku podršku koja je osmišljena da im pomogne da pređu na zelenije operacije.

Uprkos ovim izazovima, Italija nudi nekoliko mogućnosti za preduzeća koja vode žene i mala i srednja preduzeća koja prihvataju održivost. EU i nacionalni programi finansiranja aktivno promovišu žensko preduzetništvo i zelenu tranziciju. Nacionalni plan oporavka i otpornosti (NRRP) izdvojio je 400 miliona evra za podršku najmanje 2400 preduzeća koja vode žene do 2026., pokazujući snažnu finansijsku posvećenost osnaživanju žena preduzetnica. Pored toga, inicijative kao što je Smart&Start Italia, sa namenskim fondom od 100 miliona evra, pružaju ciljanu finansijsku podršku inovativnim startupima, posebno onima koji su fokusirani na održivost i tehnologiju.

Rastući ženski startup ekosistem u Italiji dodatno naglašava potencijal za napredak. Između 2022. i 2023. godine, broj inovativnih startupa koje vode žene porastao je za 40%, što ukazuje na pozitivan trend u ženskom preduzetništvu. Pojava mreža podrške, akceleratora i mentorskih programa pomaže ženama preduzetnicama da steknu potrebne veštine, znanje i veze kako bi napredovale u poslovnom svetu.

Štaviše, sama održivost postala je konkurentna prednost za preduzeća. Kompanije koje usvajaju snažne ESG (ekološke, socijalne i upravljачke) strategije su u boljoj poziciji da privuku investicije, obezbede finansiranje i izgrade poverenje potrošača. Kako održivost postaje ključni pokretač tržišta, preduzeća koja integrišu ekološke prakse mogu se razlikovati, poboljšati reputaciju svog brenda i iskoristiti zelena tržišta u nastajanju.

Iako je put ka postizanju pune rodne ravnopravnosti i zelenije ekonomije i dalje izazovan, kombinacija finansijskih podsticaja, regulatorne podrške i razvijajućih tržišnih trendova nudi obećavajući put naprijed. Nastavljajući da ulaže u preduzeća koja vode žene i mala i srednja preduzeća koja se bave održivošću, Italija može ojačati svoju ekonomsku otpornost i ubrzati tranziciju ka održivijoj i inkluzivnijoj budućnosti.

Srbija

Žene preduzetnice i mala i srednja preduzeća u Srbiji suočavaju se sa značajnim izazovima u usvajanju zelenih poslovnih praksi i obezbeđivanju finansijske stabilnosti.

Jedna od najvećih prepreka je ograničen pristup finansiranju, jer zelene investicije često zahtevaju visoke troškove unapred. Mala i srednja preduzeća koja vode žene, naročito, bore se da dobiju bankarske kredite, jer finansijske institucije favorizuju tradicionalne poslovne modele u odnosu na održive inicijative. Osim toga, ograničene subvencije za obnovljive izvore energije i poreski podsticaji postoje, međutim birokratska složenost čini ih gotovo nemogućim za pristup.

Još jedan kritičan izazov je nedostatak svijesti i tehničke stručnosti u zelenim tehnologijama. Mnoga mala i srednja preduzeća ne razumeju u potpunosti ekonomske koristi od energetske efikasnosti, smanjenja otpada i usklađenosti sa ESG-om. U

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

ruralnim područjima, ekološka svest je posebno niska, a institucionalna podrška je ograničena ili nedostupna.

Pored toga, regulatorna primena ostaje slaba. Iako Srbija ima čvrst pravni okvir za održivost, i dalje postoje značajni nedostaci u implementaciji, a mnoga preduzeća zaobilaze obaveze izveštavanja o životnoj sredini. Čak i među 42% srpskih preduzeća koja u potpunosti poštuju zakone i podzakonske akte o upravljanju otpadom, sistemski problemi ostaju zbog neadekvatne infrastrukture za reciklažu. Nedostatak odgovarajućih postrojenja za prikupljanje i preradu otpada znači da, uprkos naporima usklađenosti, veliki deo otpada i dalje završava na nehigijenskim deponijama, doprinoseći zagađenju i degradaciji životne sredine. Štaviše, preduzeća u Srbiji mogla bi se suočiti sa dodatnim izazovom sa Mehanizmom EU za prilagođavanje ugljenika na granici (CBAM), koji nameće carine na ugljenik na uvoz iz zemalja sa manje strogim ekološkim standardima. Kako se propisi o zaštiti životne sredine u Srbiji razvijaju i infrastruktura zaostaje, lokalnim industrijama može biti teško da ispuni zahteve EU za ugljenik i održivost, što potencijalno ometa njihovu konkurentnost na evropskim tržištima. Na kraju, rodne razlike u preduzetništvu ostaju problem. Iako je udeo žena preduzetnica porastao sa 28,9% na 31,2% između 2011. i 2021. godine, žene se i dalje suočavaju sa nižim stopama ulaganja, ograničenim mogućnostima umrežavanja i preprekama u industrijama povezanim sa STEM-om.

Mogućnosti za rast i održivost

Uprkos ovim izazovima, postoji nekoliko mogućnosti za žene preduzetnice i održiva mala i srednja preduzeća u Srbiji.

Jedna od najvećih mogućnosti leži u programima finansiranja i investicija usklađenim sa EU. Program zelene transformacije i EU za Zelenu agendu u Srbiji pružaju finansijsku podršku preduzećima koja usvajaju energetske efikasne modele kružne ekonomije. Startup ekosistem u Srbiji takođe raste, sa inicijativama kao što je Startup portal koji nudi mentorstvo, umrežavanje i mogućnosti finansiranja.

Još jedna ključna prilika je povećanje potražnje potrošača za održivim proizvodima i uslugama. Kako se globalna tržišta pomeraju ka ekološkim rešenjima, mala i srednja preduzeća u Srbiji mogu da se razlikuju ulaganjem u obnovljive izvore energije, zelenu proizvodnju i održivu ambalažu. Preduzeća koja integrišu ESG principe u svoje modele mogu privući međunarodna partnerstva i zelene investitore.

Pored toga, saradnja sa međunarodnim organizacijama kao što su UN Women, EBRD i Evropska investiciona banka (EIB) nudi srpskim ženama preduzetnicama pristup grantovima, događajima za umrežavanje i programima obuke. Uspon inicijativa za održivost koje vode žene, kao što su WISE Srbija mreža i Centar za žene u zelenom biznisu dodatno jača ekosistem za žene u zelenom preduzetništvu.

Rešavanjem ograničenja finansiranja, sprovođenjem propisa i nedostacima u svesti, Srbija može da oslobodi veći ekonomski potencijal za žene preduzetnice i zelena mala i srednja preduzeća, podstičući održiviju i otporniju ekonomiju.

Primeri dobre prakse i studije slučaja

GRČKA

Nekoliko grčkih kompanija uspešno je integrisalo održivost, principe kružne ekonomije i zelene inovacije u svoje poslovne modele. Ove organizacije pokazuju kako preduzeća mogu da smanje svoj ekološki otisak, a da pritom ostanu konkurentni i profitabilni.

COCO-MAT je prihvatio održivu mobilnost proizvodnjom ekoloških bicikala za promociju transporta sa niskim emisijama. Kompanija se takođe pridržava odgovornog nabavke tako što osigurava da su svi njeni drveni nameštaj i okviri kreveta napravljeni od drveta sa sertifikatom FSC, podržavajući održive šumarske prakse.

KORRES, lider u prirodnoj kozmetici, usvojio je proizvodni sistem zatvorene petlje, smanjujući otpad i dajući prioritet ambalaži koja se može reciklirati. Kompanija ulaže u održivo poreklo sastojaka, radeći direktno sa grčkim poljoprivrednicima na uzgoju bilja i lekovitog bilja kroz ekološke poljoprivredne prakse.

BioAgros je izgradio svoje poslovanje oko organske proizvodnje hrane, naglašavajući stroge kontrole kvaliteta i ekološku poljoprivredu. Kompanija minimizira otpad koristeći sve organske ostatke kao stočnu hranu ili za proizvodnju električne energije, osiguravajući da se resursi efikasno koriste.

Mills of Thrace je integrisao održive poljoprivredne prakse u svoj proizvodni proces radeći sa lokalnim poljoprivrednicima na promovisanju odgovornog uzgoja pšenice sa optimizovanim tehnikama đubrenja i zaštite bilja. Kompanija takođe podržava male farme i održivo upravljanje usjevima, smanjujući uticaj svog lanca snabdevanja na životnu sredinu.

MEGA Personal Hygiene Products S.A. je implementirala Act Green Sustainability Program, fokusirajući se na ekološki prihvatljiv dizajn proizvoda, smanjenje ugljičnog otiska i održivu ambalažu. Kompanija se obavezala da će zameniti sintetička vlakna alternativama na biljnoj bazi i značajno smanjiti potrošnju vode u svojim proizvodnim procesima.

Vivechrom, glavni igrač u industriji boja, uložio je u upravljanje otpadom i tehnologije kontrole zagađenja. Kompanija upravlja jedinicom za oporavak rastvarača i saraduje sa firmama za reciklažu kako bi smanjila uticaj svojih proizvoda na životnu sredinu. Takođe je usvojila energetski efikasne metode proizvodnje, smanjujući potrošnju vode i energije uz održavanje kvaliteta proizvoda.

BioAroma Krit je posvećen proizvodnji bez otpada u industriji organske kozmetike. Kompanija uzgaja sopstveno bilje koristeći održive poljoprivredne prakse, obrađuje ih destilacijom na solarni pogon i pakuje proizvode koristeći biorazgradive materijale. Takođe pretvara biljne ostatke u kompost, zatvarajući petlju održivosti.

CHITOS SA, vodeća kompanija za flaširanu vodu, prešla je na 100% obnovljivu električnu energiju za napajanje svojih operacija i usvojila tehnologiju hibridnog goriva u polovini svoje transportne flote, značajno smanjujući emisiju CO2. Kompanija je

takođe poboljšala svoje napore za očuvanje vode, osiguravajući odgovornu upotrebu vode u procesu flaširanja.

Coca-Cola 3E Grčka je inovirala sa svojom "Twist" bocom, laganom plastičnom bocom dizajniranom da se lako komprimuje za reciklažu, smanjujući plastični otpad i poboljšavajući mogućnost recikliranja. Kompanija kontinuirano radi na smanjenju sadržaja plastike u svojoj ambalaži uz održavanje trajnosti i sigurnosti proizvoda.

Olive Green Hotel na Kritu je primer održivog turizma i pametnog gostoprimstva, koji posluje kao energetski efikasan, ekološki hotel. Zgrada ima naprednu izolaciju, solarne panele i sistem za upravljanje zgradama (BMS) koji optimizuje potrošnju energije. Hotel takođe prati politiku recikliranja Green Kei-a, angažujući goste i osoblje u inicijativama za održivost.

Ova preduzeća prikazuju različite održive pristupe, od smanjenja otpada i korišćenja obnovljivih izvora energije do ekološkog dizajna proizvoda i principa kružne ekonomije. Njihov uspeh pokazuje da integracija održivosti u poslovne operacije može poboljšati reputaciju brenda, smanjiti troškove i doprineti dugoročnoj ekološkoj i ekonomskoj otpornosti.

ITALIJA

Italija je videla sve veći broj preduzeća koje vode žene koje integrišu održivost, inovacije i društveni uticaj u svoje poslovanje. Ove kompanije su pioniri novih poslovnih modela u tehnologiji, kružnoj ekonomiji i socijalnom preduzetništvu, pokazujući da žensko preduzetništvo igra ključnu ulogu u zelenoj tranziciji zemlje. U nastavku su navedeni neki primeri:

- Originalni način (Amelia Bassini) – Koristi blockchain tehnologiju za poboljšanje transparentnosti lanca snabdevanja, pomažući etičkim brendovima da pokažu svoje ekološke i društvene vrednosti.
- Ettomio (Paola Bernardotto) – Dizajnira održiv, dugotrajan dečiji nameštaj, smanjujući otpad uz promovisanje socijalne inkluzije kroz partnerstva sa socijalnim zadrugama.
- UGO (Michela Conti & Francesca Vidali) – Digitalna platforma za negu koja pruža personalizovanu negu starijih osoba, kombinujući tehnologiju sa ljudskom podrškom.
- Reljef (Gioia Lucarini) – Razvija inovativni uređaj za urinarnu inkontinenciju, smanjujući medicinski otpad uz poboljšanje kvaliteta života pacijenata.
- BioTitan NanoTechnology (Beatrice Iaia) – Proizvodi ekološki prihvatljive nanotehnološke premaze, smanjujući upotrebu vode i hemijska sredstva za čišćenje u industriji.
- Picnic Chic (Antonietta Acampora) – Digitalna platforma za rezervacije za ekološki prihvatljiva turistička iskustva, promovišući održivu gastronomiju i slobodno vreme na otvorenom.

- Family+Happy (Cinzia Tessarolo) – Koristi AI za usklađivanje porodica sa sertifikovanim negovateljima, podržavajući ravnotežu između poslovnog i privatnog života i rešenja za kućnu negu.
- GCE (Silvia Costa) – Kompanija za održivo upravljanje otpadom koja promoviše prakse kružne ekonomije pretvaranjem otpada u energiju.
- De Sanctis Group (Francesca de Sanctis) – Fokusira se na infrastrukturu obnovljivih izvora energije, posebno u hidroenergiji i održivoj izgradnji.

SRBIJA

Srbija je svedok sve većeg broja preduzeća na čelu sa ženama koja integrišu održivost, kružnu ekonomiju i društvenu odgovornost u svoje poslovanje. Ove kompanije pokazuju kako žensko preduzetništvo može voziti inovacije, ekonomski rast i uticaj na životnu sredinu. U nastavku su navedeni neki primeri:

- Pletisanka – Kompanija koja kombinuje tradicionalne tehnike tkanja sa održivom proizvodnjom tekstila, osnažujući žene zanatlije dok promoviše ekološku modu.
- COZY2WEAR – Modni brend koji vode žene koji daje prioritet lokalnoj proizvodnji, etičkim radnim praksama i održivim materijalima, smanjujući ugljenični otisak industrije.
- Zadruga Darovi Lužnice – Ženska poljoprivredna zadruga koja podržava organsku poljoprivredu, fer trgovinu i ekonomsko osnaživanje žena na selu u Srbiji.
- SAMO VIŠNJE – Održivi prehrambeni biznis koji se fokusira na proizvodnju trešanja koristeći ekološki prihvatljive prakse, smanjujući hemijske unose i promovišući lokalne izvore.
- ECOSEREIN – Zeleno preduzeće specijalizovano za ekološke proizvode za domaćinstvo, smanjujući plastični otpad i toksične hemikalije u svakodnevnoj potrošnji.
- Arum Deč – Porodični agrobiznis, specijalizovan za poljoprivredne proizvode i usluge. Kompanija je uložila u energetske efikasne opreme, kao što su električni viljuškari, smanjujući emisiju CO₂ za 1,9 tona godišnje.
- Domovina u tegli – ova kompanija pretvara otpad od hrane iz proizvodnje ajvara u bio-sapune i maske za lice, promovišući ekološku održivost i stvarajući mogućnosti zapošljavanja tokom cele godine za žene u ruralnim područjima.
- Bio Idea – Osnovana 2015. godine, Bio Idea osnažuje žene u planinskim regionima jugoistočne Srbije pružajući obuku o ekološki prihvatljivoj proizvodnji sapuna koristeći ostatke jestivog ulja, podstičući socijalno preduzetništvo i upravljanje životnom sredinom.
- MOĆNO Mikrobilje – ovaj mali biznis specijalizovan je za mikrozelenje, doprinoseći održivoj poljoprivredi i zdravim opcijama hrane.

- Mare-Vela – Održivi modni brend, koji nudi ručno rađene, jedinstvene komade izrađene od strane lokalnih žena, promovišući ekološku modu.
- Green Pharmacy Davidovac – Preduzeće koje učestvuje u inicijativama koje osnažuju žene preduzetnice, fokusirajući se na prirodne proizvode i održive prakse.

Praktični koraci za ozelenjavanje malih i srednjih preduzeća

Kako se svet sve više fokusira na održivost, mala i srednja preduzeća (MSP) su u jedinstvenoj poziciji da daju značajan doprinos očuvanju životne sredine. Iako je održivost istorijski povezana sa velikim korporacijama, sve više i više malih i srednjih preduzeća usvaja zelene prakse koje donose ekonomske, socijalne i ekološke koristi. Istraživanje kompanije Nielsen sugerira da je 73% globalnih potrošača spremno da plati više za proizvode održivih brendova, naglašavajući konkurentsku prednost koju ekološki odgovorne prakse mogu ponuditi.

Usvajanje prakse održivosti ne samo da smanjuje uticaj preduzeća na životnu sredinu, već može dovesti i do uštede troškova, poboljšane lojalnosti brenda i pristupa novim tržištima. Kako potrošači, regulatori i investitori vrše sve veći pritisak na preduzeća da se ponašaju odgovorno, usvajanje zelenih praksi više nije opciono - postalo je neophodno. Evo kako mala i srednja preduzeća mogu da preduzmu praktične korake ka održivosti.

Prvi koraci: Procena trenutne prakse

Prvi korak u ozelenjavanju vašeg poslovanja je da procenite svoje trenutne ekološke prakse. Počnite sprovođenjem revizije održivosti da biste razumeli vašu potrošnju energije, sisteme upravljanja otpadom, održivost lanca snabdevanja i ukupni ugljični otisak. To će vam pomoći da identifikujete oblasti koje treba poboljšati i omogućiti vam da postavite osnovnu liniju za budući napredak. Alati kao što su kalkulator ugljeničnog otiska Carbon Trust-a ili Portfolio menadžer Energy Star-a mogu pružiti dragocene uvide merenjem potrošnje energije, praćenjem emisija i identifikovanjem neefikasnosti u vašim operacijama.

Tabela 1: Zajedničke oblasti za reviziju održivosti

Kategorija	Ključne oblasti za procenu
Korišćenje energije	Električna energija, grejanje, efikasnost osvetljenja
Upravljanje otpadom	Reciklaža, proizvodnja otpada, plastika za jednokratnu upotrebu
Lanac snabdevanja	Održivo poreklo, emisije iz transporta
Ugljen-dioksid	Emisije gasova sa efektom staklene bašte, potencijal za kompenzaciju ugljenika
Korišćenje vode	Unos vode, ispuštanje vode

Na
primer,
mali

maloprodajni biznis može analizirati koliko energije se troši na osvetljenje i grejanje. Identifikovanjem neefikasnosti u osvetljenju i grejanju, oni bi mogli da ostvare

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

prednosti prelaska na energetski efikasno osvetljenje i smanjenje potrošnje energije, što bi zauzvrat smanjilo i troškove i emisije. U stvari, mala i srednja preduzeća u EU doprinose oko 60% industrijskih emisija (u zavisnosti od metodologije), što ga čini još kritičnijim za mala preduzeća da deluju.

Kada završite reviziju, vreme je da postavite jasne, djelotvorne ciljeve. Korišćenje SMART okvira - specifičnih, merljivih, ostvarivih, relevantnih i vremenski ograničenih ciljeva - pomoći će vam da kreirate realne ciljeve za smanjenje uticaja na životnu sredinu. Preduzeće može odlučiti da smanji potrošnju energije za 20% u naredne dve godine, smanji potrošnju vode za 30% ili smanji emisiju ugljenika za 15% godišnje. Ovi ciljevi treba da budu prilagođeni specifičnim potrebama i izazovima vašeg poslovanja. Na primer, energetski efikasne tehnologije mogu dovesti do smanjenja troškova do 30% za mala i srednja preduzeća, nudeći snažan finansijski podsticaj za preduzimanje akcija.

Održivost nije nešto što se može postići samo menadžmentom. To zahteva kupovinu od svih zainteresovanih strana - zaposlenih, kupaca i dobavljača. Angažovanje ovih grupa kroz brainstorming sesije, radionice i ankete osigurava da se svi osećaju uključeni u proces, što dovodi do jače posvećenosti i inovativnih ideja. Kada su zaposleni uključeni, veća je verovatnoća da preuzmu vlasništvo nad promenama, što dovodi do bolje implementacije zelenih inicijativa. Studije pokazuju da su zaposleni u održivim kompanijama znatno zadovoljniji svojim radom i osećaju se više angažovani u inicijativama kompanije.

Primena zelenih praksi

Kada procenite svoje trenutne prakse i postavite ciljeve, vreme je da te planove sprovedete u delo. Implementacija zelenih praksi u različitim aspektima vašeg poslovanja ne samo da će smanjiti vaš ekološki otisak, već će i poboljšati efikasnost i smanjiti troškove.

Jedna ključna oblast na koju se treba fokusirati je energetska efikasnost. Prelaskom na energetski efikasne uređaje i osvetljenje, preduzeća mogu značajno smanjiti potrošnju energije. Na primer, instaliranje LED svetla umesto tradicionalnih sijalica može smanjiti potrošnju energije do 75%, a ovi izvori svetlosti takođe imaju duži vek trajanja, smanjujući troškove zamene i održavanja. Mala preduzeća takođe mogu istražiti rešenja za obnovljive izvore energije, kao što su solarni paneli, kako bi dodatno smanjili svoj ugljenični otisak i troškove električne energije. Mnoge kompanije, poput kompanije Green Home u Velikoj Britaniji, videle su da im troškovi energije padaju za čak 40% kroz instalaciju solarnih panela.

Smanjenje otpada je još jedna kritična oblast za mala i srednja preduzeća. Uspostavljanje programa reciklaže je jednostavan, ali efikasan način da se smanji otpad. Preduzeća mogu postaviti odvojene kante za papir, plastiku i metale kako bi se osiguralo da materijali koji se mogu reciklirati ne završe na deponijama. Neke kompanije čak saraduju sa postrojenjima za reciklažu kako bi pretvorile otpad u izvor prihoda. Pored toga, usvajanje pristupa kružne ekonomije - gde se proizvodni otpad minimizira, ponovo koristi ili reciklira - može pomoći preduzećima da smanje

materijalne troškove i izgrade održiviji rad. Kompanije poput Patagonije prednjače u upotrebi recikliranih materijala u svojim proizvodima, što ne samo da koristi životnoj sredini, već i gradi lojalnost kupaca.

Kada je u pitanju poreklo, partnerstvo sa održivim dobavljačima je ključno. Potražite dobavljače koji dele vašu posvećenost odgovornosti za životnu sredinu, kao što su oni koji koriste odgovorno nabavljene materijale ili primenjuju etičke metode proizvodnje. Lokalno poreklo takođe može pomoći u smanjenju emisija iz transporta, što je glavni doprinos ugljičnim otiscima. Na primer, lokalni kafić može da odluči da nabavi sveže proizvode iz obližnjih farmi, smanjujući uticaj na životnu sredinu prevoza na daljinu. Još jedna efikasna strategija za smanjenje uticaja na životnu sredinu je sprovođenje procene životnog ciklusa (LCA) proizvoda. LCA podrazumeva procenu čitavog životnog ciklusa proizvoda - od ekstrakcije sirovina do proizvodnje, upotrebe i odlaganja - analizom uticaja na životnu sredinu u svakoj fazi. Razumevanjem punog obima uticaja proizvoda, preduzeća mogu da identifikuju ključne oblasti za poboljšanje u lancu snabdevanja, kao što su nabavka održivijih materijala, optimizacija proizvodnih procesa ili smanjenje potrošnje energije. Implementacija LCA pomaže kompanijama da donose odluke na osnovu podataka koje minimiziraju otpad i emisije, a istovremeno poboljšavaju efikasnost resursa. Ovaj pristup je usklađen sa ciljevima održivosti i može poboljšati reputaciju kompanije za odgovornost prema životnoj sredini, podstičući poverenje među kupcima i zainteresovanim stranama. Na primer, kompanije poput Unilevera koriste LCA za procenu ekološkog otiska svojih proizvoda, pomažući im da inoviraju i smanje uticaj svojih lanaca snabdevanja.

Štaviše, preduzeća mogu dizajnirati zelene proizvode koji su ekološki prihvatljivi i privlačni kupcima. Korišćenje biorazgradivih ili reciklirajućih materijala za pakovanje može smanjiti otpad, a ponuda proizvoda koje kupci mogu ponovo koristiti ili dopuniti minimizira potrebu za plastikom za jednokratnu upotrebu. Na primer, kompanije poput Lush Cosmetics eliminisale su plastičnu ambalažu iz mnogih svojih proizvoda, što je potez koji ne samo da smanjuje otpad, već i privlači ekološki osviještene potrošače.

Benefits of Sustainable Public Procurement

Public procurement is the purchase of goods, services, and works by a public institution. Sustainable procurement goes beyond financial criteria by including sustainability in contracts, such as increasing the use of organic products.

- Benefits local economy and producers**
- Increased job satisfaction**
- Improved children's health and school performance**
- Save costs and the planet**

Organic farming increases species richness in landscapes by 30%¹

Healthier options in school canteens led to:
 • 15% decrease in absences
 • 4.5% increase in their results in English
 • 6% increase in their results in Science²

Lacto-vegetarian dishes & organic ingredients cost the same as a meat-based diet³

Organic conversion projects supported by sustainable public procurement create new knowledge, attitudes, and competencies among employees and users⁴

Organic public procurement results in:
Less pesticide exposure for children and less risk to develop attention deficit or hyperactivity disorder (ADHD)⁵

Nottinghamshire's local, seasonal spending for school meals generates a return of **£3.11** for every **£1** spent. Local suppliers and business benefited the most, with a return of **£3.6M** or **69%** of total spending⁶

The city of Turin (Italy) introduced vegetarian school meals 2013-2014. This reduced the school's carbon footprint of food by **1/3**⁷

The city of Copenhagen reached **90%** of organic ingredients in school meals with **no additional cost** thanks to waste reduction and kitchen staff training and empowerment⁸

Source: 1. Park S., Willmore, M. et al. (2014). Land use intensity and the effects of organic farming on biodiversity: a meta-analysis. 2. NIMM and Jones J. (2017) Quality school meals and educational outcomes. 3. Havelle J., Nieuwenhuijsen and Andersson A. (2019). Public school lunches: more sustainable, more organic, more and of food more sustainable at school. 4. Mikkelsen B. and Sørensen J. (2019). Organic food in the Public Procurement: Challenges or Opportunities? 5. Beckwith B., Berlinger, Smith R. et al. (2016). Attention-deficit/hyperactivity disorder and consumption of organophosphate pesticides. 6. The New Economics Foundation (NEF). The benefits of procuring school meals through the food for life partnership. 7. Cornati A., Andreatta F., Corbi L. et al. (2018). Modeling, monitoring, and scaling public procurement options for a climate-friendly catering service. 8. IFOAM Organics Europe (2019). Best practice in Organic Public Procurement: The Case of Copenhagen.

IFOAM ORGANICS EUROPE
 +32 2 416 52 32
 info@organiceurope.bio
 www.organiceurope.bio

"Prednosti održivih javnih nabavki"

Izvor: <https://www.organiceurope.bio/library/benefits-of-sustainable-public-procurement/>

Integrisanje zelenih praksi u poslovnu strategiju

Održivost treba da bude integrirana u samu srž vaše poslovne strategije. To znači ugrađivanje zelenih principa u vašu misiju i dugoročni poslovni plan. Na taj način šaljete jasnu poruku svojim zaposlenima, kupcima i zainteresovanim stranama da je odgovornost za životnu sredinu osnovna vrednost vašeg poslovanja.

Usvajanje GRI (Global Reporting Initiative) izveštavanja i ESG sertifikacije donosi značajne prednosti za preduzeća, posebno na današnjem tržištu gde održivost i etika postaju ključni prioriteti. Otvorenim otkrivanjem ekoloških, socijalnih i upravljačkih praksi kroz GRI okvir, kompanije mogu uspostaviti poverenje sa klijentima, investitorima i drugim zainteresovanim stranama. ESG izveštavanje pomaže organizacijama da identifikuju rizike, poboljšaju operativnu efikasnost i steknu konkurentsku prednost jer sve više potrošača i investitora daje prioritet kompanijama sa snažnom održivošću i etičkim praksama.

ESG sertifikacija dodatno jača reputaciju kompanije, pokazujući njenu posvećenost društvenoj odgovornosti i potencijalno dovodi do povećane lojalnosti kupaca i jačeg brenda. Štaviše, kompanije koje se usklađuju sa ESG standardima, kao što je GRI, bolje su pozicionirane za pristup održivim investicionim mogućnostima i mogu pokazati svoju otpornost na regulatorne promjene, čime se smanjuje rizik od nepoštovanja. Dugoročno gledano, primena ESG praksi doprinosi organizacionoj održivosti, osiguravajući da preduzeća ostanu otporna dok privlače rastuću bazu etički orijentisanih investitora i potrošača.

Da biste finansirali svoje inicijative za održivost, razmislite o održivim finansijskim opcijama kao što su zeleni krediti, grantovi ili crowdfunding. Na primer, Zeleni dogovor

PagePA
 GE / *
 MERG
 EFOR
 MAT2

Evropske unije izdvojio je značajna sredstva za podršku preduzećima koja usvajaju održive prakse. Finansijske institucije često nude podsticaje kao što su poreske olakšice za preduzeća koja ulažu u obnovljive izvore energije, pružajući dodatne finansijske podsticaje da idu zeleno.

Izgradnja svesti i kapaciteta

Izgradnja svesti i kapaciteta u vašoj organizaciji je ključna za uspeh vaših zelenih inicijativa. Redovna obuka zaposlenih o pitanjima zaštite životne sredine i zelenim praksama podstiče kulturu održivosti u vašoj kompaniji. Ova vrsta obuke može pomoći zaposlenima da shvate uticaj svojih postupaka na životnu sredinu i kako mogu doprineti smanjenju otiska kompanije. Kompanije koje ulažu u obuku o održivosti vide primetan porast angažovanja zaposlenih, što dovodi do većih inovacija i efikasnije implementacije zelenih rešenja.

Angažovanje vaših kupaca u vašim naporima za održivost je jednako važno. Edukacija vaših kupaca o vašim zelenim inicijativama i podsticanje da donose održive izbore može vam pomoći da izgradite lojalnu bazu kupaca. Možete ponuditi podsticaje, kao što su popusti za kupce koji donose kese ili kontejnere za višekratnu upotrebu, ili pokrenuti marketinške kampanje naglašavajući ekološke prednosti vaših proizvoda. Studije pokazuju da potrošači imaju veću verovatnoću da podrže preduzeća koja pokazuju istinsku posvećenost održivosti, a ovi napori mogu pomoći u razlikovanju vašeg brenda od konkurenata.

Ponašanje potrošača i održivi razvoj marketinga u online i offline podešavanjima

Izvor: <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/7/2829> <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/7/2829>

Praćenje i izveštavanje o napretku

Da biste osigurali da su vaši napori za održivost na pravom putu, neophodno je uspostaviti ključne pokazatelje učinka (KPI) koji vam omogućavaju da merite napredak. To može uključivati metrike kao što su potrošnja energije, proizvodnja otpada, upotreba vode i emisija ugljenika. Redovno praćenje ovih KPI-jeva pomaže

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

vam da ostanete fokusirani na svoje ciljeve i identifikujete oblasti u kojima se mogu napraviti dalja poboljšanja.

Tabela 2: Predloženi KPI održivosti za mala i srednja preduzeća

KPI	Merenje
Potrošnja energije	kVh se koristi godišnje
Proizvodnja otpada	Kilogrami otpada smanjeni/reciklirani
Ukupna emisija staklene bašte	Ugljenični otisak (CO ₂ e)
Potrošnja vode	Litari vode sačuvani

Redovno ažuriranje zainteresovanih strana putem izveštaja o održivosti ili godišnjih pregleda pomaže da svi budu informisani o napretku koji ste postigli. Koristite jasne, vizuelne alate kao što su grafikoni i grafikoni kako biste efikasno komunicirali svoj napredak i osigurali da su vaša dostignuća prepoznata.

Environmental Sustainability KPI Dashboard Showing Social...

KPI kontrolna tabla koja prikazuje globalnu emisiju ugljenika i rast BDP-a

PagePA
GE /*
MERG
EFOR
MAT2

Izvor: <https://www.slideteam.net/blog/top-7-sustainability-dashboard-templates-with-examples-and-samples>

Rast i širenje održivih praksi

Konačno, kako vaše poslovanje postaje održivije, potražite mogućnosti za skaliranje i proširenje vaših zelenih inicijativa. Saradnja sa drugim malim i srednjim preduzećima, nevladinim organizacijama i grupama u zajednici može vam pomoći da pojačate svoje napore i razmenjujete najbolje prakse. Možda čak i formirati partnerstva za pregovore o boljim ponudama za obnovljive izvore energije ili održivih materijala.

Inovacije su takođe važne - kontinuirano istraživanje novih tehnologija, procesa i materijala pomoći će vam da ostanete ispred krive. Mnoga uspešna mala i srednja preduzeća prednjače usvajanjem inovacija u obnovljivim izvorima energije, upravljanju otpadom i dizajnu proizvoda, koji ne samo da smanjuju troškove, već i povećavaju operativnu efikasnost.

Kako vaši napori za održivost rastu, takođe možete pronaći mogućnosti za širenje na nova tržišta, posebno ona sa ekološki osviještenim potrošačima. Promovisanje vaših zelenih praksi na globalnom nivou može vam omogućiti pristup široj publici i pozicionirati vaše poslovanje kao lidera u održivosti.

Doprinos malih i srednjih preduzeća održivosti sopstveni model zasnovan na analiziranim studijama slučaja

Izvor: https://www.researchgate.net/figure/Contribution-of-SMEs-to-sustainability-own-model-based-on-analyzed-case-studies_fig2_283346453

Prelazak na održive poslovne prakse je od suštinskog značaja za mala i srednja preduzeća koja žele da ostanu konkurentni i usklađeni na sve ekološki svesnom tržištu. Mala i srednja preduzeća mogu početi procenom svog trenutnog poslovanja, identifikovanjem oblasti za poboljšanje i implementacijom zelenih inicijativa koje su u skladu sa njihovim poslovnim ciljevima. Integrisanje održivosti u poslovne strategije i redovno praćenje napretka može pomoći u smanjenju uticaja na životnu sredinu, a istovremeno poboljšati isplativost i imidž brenda.

Kako se preferencije potrošača menjaju i propisi oko održivosti postaju stroži, važno je da se mala i srednja preduzeća proaktivno prilagode. Prateći ove korake, preduzeća mogu da minimiziraju svoj ekološki otisak i bolje se pozicioniraju da zadovolje buduće zahteve, osiguravajući da ostanu konkurentni i odgovorni na tržištu koje se menja.

Alati i resursi

Checkliste i alati za samoprocenu

A. Kontrolna lista zelene spremnosti

1. Energetska efikasnost

- Da li ste identifikovali glavnu opremu i procese koji troše energiju? (DA/NE)
- Da li ste analizirali istorijske obrasce potrošnje energije? (DA/NE)
- Da li ste definisali merljive ciljeve smanjenja energije? (DA/NE)
- Da li su ovi ciljevi usklađeni sa ukupnom poslovnom strategijom? (DA/NE)
- Da li ste nadogradili na energetske efikasno osvetljenje i uređaje? (DA/NE)
- Da li ste optimizovali HVAC sisteme za efikasnost? (DA/NE)
- Da li ste instalirali sisteme za praćenje potrošnje energije? (DA/NE)
- Da li redovno pregledavate i prilagođavate energetske prakse na osnovu podataka o performansama? (DA/NE)

2. Upravljanje otpadom

- Da li ste identifikovali vrste i količine nastalog otpada? (DA/NE)
- Da li ste analizirali postojeće prakse upravljanja otpadom? (DA/NE)
- Da li ste postavili jasne ciljeve za smanjenje otpada? (DA/NE)
- Da li radite sa sertifikovanim provajderima za upravljanje otpadom? (DA/NE)
- Da li ste sproveli obuku zaposlenih o upravljanju otpadom? (DA/NE)
- Da li su zaposleni aktivno uključeni u inicijative za smanjenje otpada? (DA/NE)

3. Održiva nabavka

- Da li procenjujete dobavljače na osnovu ekoloških kriterijuma? (DA/NE)
- Da li tražite dokaz o sertifikatima o održivosti? (DA/NE)
- Da li ste kreirali smernice koje daju prioritet ekološkim proizvodima? (DA/NE)
- Da li ste saopštili ove smernice timovima za nabavku? (DA/NE)

4. Angažovanje i obuka zaposlenih

- Da li ste kreirali materijale za obuku o održivosti? (DA/NE)
- Da li se ovi materijali redovno ažuriraju? (DA/NE)
- Da li organizujete događaje ili inicijative za promociju održivosti? (DA/NE)

- Da li ste postavili timove za implementaciju i praćenje prakse održivosti? (DA/NE)
- Da li ovi timovi imaju definisane uloge i odgovornosti? (DA/NE)

5. Kontinuirano poboljšanje i izveštavanje

- Da li sprovodite redovne preglede inicijativa za održivost? (DA/NE)
- Da li su rezultati performansi analizirani i dokumentovani? (DA/NE)
- Da li upoređujete svoje performanse sa industrijskim benčmarkovima? (DA/NE)
- Da li uzimate u obzir nove trendove i inovacije? (DA/NE)
- Da li izrađujete izveštaje o održivosti? (DA/NE)
- Da li su ovi izveštaji javno dostupni? (DA/NE)

B. Obrazac za procenu uticaja na životnu sredinu

Da biste efikasno procenili i pratili ugljenični otisak vašeg preduzeća, sledeći resursi mogu biti od pomoći:

Vena's ESG Reporting Template & Checklist for Ekcel:

Ovaj besplatni, prilagodljivi Ekcel šablon vam omogućava da procenite performanse vaše kompanije u oblasti životne sredine, socijalne i upravljačke (ESG), posebno fokusirajući se na emisiju ugljenika. Olakšava godišnje praćenje emisije ugljenika, pomažući u implementaciji prakse korporativne odgovornosti [1].

Korišćenje ovih alata će omogućiti vašem preduzeću da precizno izračuna svoj trenutni ugljenični otisak i prati napredak tokom vremena, olakšavajući informisane odluke ka ciljevima održivosti. Više informacija o kalkulatorima ugljeničnog otiska biće niže u tekstu.

C. Kontrolna lista usklađenosti sa održivošću

Kreiranje kontrolne liste usklađenosti sa održivošću za mala i srednja preduzeća (MSP) podrazumeva razumevanje i pridržavanje različitih zakonskih i političkih zahteva specifičnih za vaš region i sektor. U nastavku je opšti okvir za vođenje malih i srednjih preduzeća, sa fokusom na propise Evropske unije (EU):

1. Direktiva o korporativnom izveštavanju o održivosti (CSRD) [2]:

- **Primenljivost:** Od 5. januara 2023. godine, CSRD zahteva od velikih kompanija i malih i srednjih preduzeća da objavljuju redovne izveštaje o socijalnim i ekološkim rizicima, kao i uticaju svojih aktivnosti na ljude i životnu sredinu. Kompanije koje nisu članice EU koje generišu više od 150 miliona evra na tržištu EU takođe podležu izveštavanju.

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

- **Akcione stavke:**
 - Utvrdite da li vaš MSP spada pod zahteve CSRD-a.
 - Razviti procese za prikupljanje i izveštavanje o relevantnim podacima o održivosti.
 - Uverite se da prijavljene informacije prolaze kroz osiguranje kao što je propisano.
- 2. **Propisi o zaštiti životne sredine [3]:**
 - **EU standardi zaštite životne sredine:** MSP moraju biti u skladu sa propisima EU o zaštiti životne sredine koji se odnose na njihovu industriju, kao što su upravljanje otpadom, kontrola emisija i korišćenje resursa.
 - **Akcione stavke:**
 - Budite informisani o važećim zakonima EU o zaštiti životne sredine i ažuriranjima.
 - Sprovesti neophodne mere kako bi se osigurala usklađenost, kao što su tehnologije kontrole zagađenja i održive prakse upravljanja resursima.
- 3. **Društveno odgovorno poslovanje (DOP) [4]:**
 - **Smernice i podrška:** Evropska komisija daje smernice za pomoć malim i srednjim preduzećima u sprovođenju DOP-a, uključujući savete specifične za sektor.
 - **Akcione stavke:**
 - Razvijte i integrišite politike DOP-a u svoje poslovanje.
 - Iskoristite dostupne alate i resurse kako biste poboljšali svoje inicijative za DOP.

Šabloni i okviri

Šablon akcionog plana održivosti

1. Informacije o kompaniji

- **Naziv kompanije:** (Unesite puno ime vaše kompanije)
- **Industrija:** (Navedite svoj industrijski sektor)
- **Lokacija:** (Navedite svoju glavnu lokaciju kancelarije i sve druge operative lokacije)
- **Kontakt osoba:** (Ime, pozicija i kontakt podaci vodećeg vodiča za održivost)
- **Datum kreiranja:** (Navedite datum kada je plan izrađen)

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

2. Vizija i misija održivosti

- **Izjava o viziji:** (Opišite dugoročne težnje vaše kompanije za održivost, kao što su neutralnost ugljenika, nula otpada ili lider u zelenim inovacijama)
- **Izjava o misiji:** (Objasnite pristup vaše kompanije održivosti, uključujući vašu posvećenost upravljanju životnom sredinom, društvenoj odgovornosti i ekonomskoj održivosti)

3. Ciljevi održivosti

- **Ciljevi zaštite životne sredine:** (Navedite specifične ciljeve kao što su smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte za određeni procenat, smanjenje potrošnje vode ili poboljšanje napora za reciklažu)
- **Finansijski ciljevi:** (Detaljni finansijski ciljevi kao što su smanjenje operativnih troškova kroz energetska efikasnost, ulaganje u obnovljive izvore energije ili pristup zelenom finansiranju)
- **Socijalni ciljevi:** (Iznesite socijalne ciljeve, uključujući podsticanje dobrobiti zaposlenih, promovisanje raznolikosti i inkluzije i podršku inicijativama lokalne zajednice) [5]

4. Akcione stavke i strategije

KLJUČNA AKCIJA	OPIS	ODGOVORNA OSOBA / TIM	POTREBNI RESURSI	VREMENSKA LINIJA	KPI / MERENJE

Primer:

KLJUČNA AKCIJA	OPIS	ODGOVORNA OSOBA / TIM	POTREBNI RESURSI	VREMENSKA LINIJA	KPI / MERENJE
Smanjite otpad	Uspostaviti program reciklaže širom kompanije i smanjiti plastiku za jednokratnu upotrebu	(imena)	Materijali za obuku, kante za reciklažu	Q3 2025	50% smanjenje otpada

5. Vremenska linija i prekretnice

PREKRETNICU	CILJNI DATUM	STATUS

Primer:

PREKRETNICU	CILJNI DATUM	STATUS
Sprovesti reviziju održivosti	februar 2025.	U toku
Razviti program obuke za održivost zaposlenih	jun 2025	Nije počelo

6. Praćenje i izveštavanje

- **Učestalost praćenja:** (Navedite koliko često ćete pregledati napredak, kao što je mesečno, kvartalno ili godišnje)
- **Metod izveštavanja:** (Opišite kako ćete komunicirati rezultate, kao što su interni izveštaji, bilteni održivosti ili izveštaji sa kojima se suočavaju javnost)
- **Ključne metrike za praćenje:** (Identifikujte osnovne metrike kao što su potrošnja energije, emisija ugljenika, stope preusmeravanja otpada i učešće zaposlenih u zelenim inicijativama) [6]

7. Učesnici u angažmanu

- **Interni:** (Navedite ključne interne učesnike, kao što su zaposleni, menadžment i članovi odbora, i njihove uloge u održivosti)
- **Eksterni:** (Identifikujte spoljne učesnike, uključujući kupce, dobavljače, investitore i organizacije u zajednici)
- **Metode angažovanja:** (Navedite tehnike angažovanja kao što su redovni sastanci, ankete, radionice, ažuriranja društvenih medija i bilteni) [6]

Okvir za održive nabavke

Održiva nabavka integriše ekološka, socijalna i ekonomska razmatranja u proces nabavke. Ovaj vodič pruža okvir za evaluaciju dobavljača i odabir ekološki prihvatljivih opcija, obezbeđujući dugoročnu održivost i vrednost [7]. Usvajanje održivog okvira nabavke osigurava odgovorne odluke o kupovini, poboljšava organizacionu reputaciju i doprinosi globalnim ciljevima održivosti.

Ključni principi održive nabavke:

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

- **Odgovornost za životnu sredinu:** Minimiziranje uticaja na životnu sredinu kroz efikasnost resursa, smanjenje otpada i održivo poreklo.
- **Društvena odgovornost:** Promovisanje fer prakse rada, različitost, i etički tretman radnika.
- **Ekonomska održivost:** Obezbeđivanje isplativosti i dugoročne vrednosti za novac. [8]

Kriterijumi za ocenjivanje dobavljača:

1 Ekološke performanse

- Usklađenost sa propisima i standardima zaštite životne sredine.
- Implementacija sistema upravljanja zaštitom životne sredine (npr. ISO 14001).
- Korišćenje obnovljivih izvora energije i resursno efikasnih praksi.
- Programi upravljanja otpadom i reciklaže. [8]

2 Socijalni i etički standardi

- Poštovanje zakona o radu i standarda ljudskih prava.
- Obezbeđivanje bezbednih i zdravih uslova rada.
- Posvećenost raznolikosti, jednakosti i inkluziji.

3 Ekonomska i operativna sposobnost

- Finansijska stabilnost i dugoročna održivost.
- Transparentnost lanca snabdevanja i upravljanje rizicima.

Green Communication Plan Šablon [9] [10]

CILJEVI (Šta pokušavate da postignete kroz svoje komunikacije i kako ćete meriti uspeh?)	
PUBLIKA (Koga pokušavate da angažujete kroz svoje komunikacije?)	
PORUKE (Razmislite o tome koje poruke bi odjeknule kod vaše publike. Kako ćete angažovati ovu	

Page PA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

specifičnu publiku sa svojom kampanjom / projektom?)	
KANALI (Razmislite o tome kako biste dosegli svoju publiku. Gde bi pronašli vašu kampanju / projekat / društvene medije, lokalne događaje ili društvene centre? Na koju vrstu komunikacije bi odgovorili-posteri, grafika, bilteni?)	

Resursi za učenje

Vodiči i priručnici:

Vodič za mala i srednja preduzeća za energetska efikasnost

Ovaj vodič je napisao Odeljenje za energetiku i klimatske promene u 2015. godini. Uključuje savete, mere za implementaciju, smernice za angažovanje osoblja i podršku vlade. Delovi saveta i ideja u ovom vodiču pomoći će svakom poslu da postane energetski efikasniji. To će biti posebno korisno ako ste MSP, niste gledali na smanjenje računa za energiju i upravljanje energijom nije ključni deo vašeg posla. Detalji se mogu naći u PDF dokumentu na sajtu pomenutog odeljenja [11].

Vodič za mala i srednja preduzeća za finansiranje projekata energetske efikasnosti

Ovaj vodič pruža uvid u mogućnosti finansiranja energetski efikasne opreme, kredita, finansiranja zasnovanog na imovini, lizinga, grantova, poreskih olakšica,... Takođe objašnjava korake za uštedu energije i troškova. Sve o tome je dostupno na sajtu The Carbon Trust [12].

Moduli za e-učenje:

Zeleno Preduzetništvo (2022)-Učenje za prirodu [13]

Trajanje: 6 nedelja

Zahtevi: Internet konekcija

Partneri: [Program Ujedinjenih nacija za razvoj \(UNDP\)](#), [Konvencija o biološkoj raznolikosti](#), [EcoEnterprises Fund](#), [Fordham University's Gabelli School of Business](#), [Lehigh University](#), [Regional Activity Centre for Sustainable Consumption and Production](#), [SEED](#), [The GEF Small Grants Programme](#)

PagePA
GE /*
MERG
EFOR
MAT2

Najvažniji i ishodi kursa:

- Steknite veštine potrebne za pretvaranje ekoloških izazova u zelene poslovne mogućnosti
- Pridružite se zajednici zelenih preduzetnika
- Duboko zaronite u bogate materijale za učenje
- Primite sertifikat o završetku od vodećih razvojnih institucija

Zelena i digitalno preduzetništvo za žene-ITU Akademija [14]

Trajanje: 5 sati

Organizator: Međunarodna unija za telekomunikacije (ITU)

Podržan od: Akcelerator ženskog preduzetništva

Ovaj kurs obuke je osmišljen da ekonomski osnaži žene start-up i scale-up preduzetnice tako što će ih opremiti osnovnim znanjima i vještinama za zelenu digitalno preduzetništvo. Nastavni plan i program istražuje prednosti zelenih poslovnih modela, kružne ekonomije i održivosti. Učesnici će takođe naučiti praktične strategije za ozelenjavanje lanaca snabdevanja, korišćenje digitalnih tehnologija i pristup zelenim finansijama.

Zelena Preduzetništvo Obuka [15]

Partneri: Univerzitet u Paderbornu (DE), Univerzitet Pitesti (RO), Inicijativa za razvoj preduzeća malih firmi (Velika Britanija), Partnerstvo za ruralni i socijalni razvoj Meath zajednice (IE), Evropski univerzitet na Kipru (CI), Budućnost u perspektivi (IE), Fundacion Universidad Empresa de la Region de Murcia (ES) i Innoventum Oi (FI)

Sufinansirao: Erasmus+ program Evropske unije

Ovaj kurs podstiče dugoročni razvoj poslovanja i uspeh pružajući sveobuhvatan pregled zelenog preduzetništva. Obuhvata sve od temeljnih principa zelene ekonomije i ekološkog poslovnog redizajna do praktičnih veština kao što su generisanje ideja, identifikacija poslovnih prilika i efikasno rukovodstvo. Analizira zelenu poslovno okruženje, naglašava strateško donošenje odluka i oprema učesnike osnovnim znanjem i sposobnostima za uspešno pokretanje i upravljanje ekološki održivim poduhvatima.

Kompilacije studija slučaja

Nacionalni program pomoći malim preduzećima i životnoj sredini

Ovaj resurs nudi širok spektar studija slučaja kategorisanih po industriji kako bi pomogao preduzećima da implementiraju održivije prakse. Obuhvaćene industrije uključuju poljoprivredu, avione, aluminijum, autobodi, hemikalije, građevinarstvo, hemijsko čišćenje, električnu / energetsku / energetsku, elektroniku / računare, hranu,

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

šumske proizvode, nameštaj, opšta mala preduzeća, bolnice / medicinu, hotele, gvožđe i čelik, domarske usluge, laboratorije / škole, uređenje okoliša, lokalnu samoupravu, mašinsku obradu i završnu obradu metala. Ovi primeri pokrivaju različite mogućnosti održivosti, od reciklaže do zamene opasnih materijala, i mogu pomoći u stvaranju ideja i pokazati kako uspešno implementirati nove prakse. Ako imate studiju slučaja koju želite da podelite, možete ih poslati e-poštom. Na sajtu možete naći sve objavljene primere [16].

ARIES4 Case Book – održivost u malim i srednjim preduzećima širom Evrope

Postojeća istraživanja pokazuju tendenciju da se koriste kvantitativne metode za dobijanje uvida u aktivnosti i kompetencije vezane za održivost u malim i srednjim preduzećima. Dakle, postoji očigledan nedostatak studija koje se fokusiraju na to pružajući holističko razumevanje fenomena pri ruci. Ova knjiga slučajeva bavi se ovim jazom u istraživanju i predstavlja istraživačke slučajeve malih i srednjih preduzeća raspoređenih u četiri regiona uključena u projekat ARIES4: Švedska, Bugarska, Španija i Danska. Slučajevi istražuju šta znači održivost, koji su napori prihvaćeni i zašto, motivacije za aktivnosti održivosti, njihova percipirana relevantnost itd. Za više detalja možete pronaći PDF na mreži [17].

Alati i aplikacije

Kalkulatori ugljeničnog otiska:

Kako klimatske promene i dalje utiču na našu planetu, pojedinci i organizacije traže načine da smanje svoj uticaj na životnu sredinu. Jedan od suštinskih koraka u ovom procesu je razumevanje i merenje ugljičnog otiska - ukupne količine gasova staklene bašte, posebno ugljen-dioksida, koji se emituju direktno ili indirektno od strane pojedinca, organizacije, događaja ili proizvoda. Ove emisije su rezultat različitih aktivnosti kao što su transport, potrošnja energije i proizvodni procesi. Kalkulatori ugljeničnog otiska su korisni alati dizajnirani da pomognu u merenju, praćenju i upravljanju emisijama gasova sa efektom staklene bašte. Oni pružaju jednostavan metod za procenu uticaja na životnu sredinu. Unošenjem podataka koji se odnose na potrošnju energije, navike putovanja i obrasce potrošnje, korisnici dobijaju procenu svojih emisija ugljenika. Ovo omogućava pojedincima i organizacijama da identifikuju oblasti visokog uticaja i sprovedu efikasne strategije za smanjenje.

Ključne karakteristike kalkulatora ugljeničnog otiska

- **Jednostavan za korišćenje:** Dizajniran za sve korisnike, uključujući i one sa minimalnim tehničkim znanjem.
- **Unos podataka:** Pokriva potrošnju energije, transport, stvaranje otpada i još mnogo toga.
- **Trenutni rezultati:** Pruža trenutne povratne informacije o emisiji ugljenika.
- **Djelotvorni uvidi:** Nudi preporuke za smanjenje emisija na osnovu korisničkih podataka.

Korišćenje kalkulatora ugljeničnog otiska podiže svest o ličnom i organizacionom uticaju na životnu sredinu, podstiče odgovornost praćenjem napretka tokom vremena, dovodi do uštede troškova kroz smanjene troškove energije i operativnih troškova i podržava ciljeve održivosti sa odlukama zasnovanim na podacima. Ovi alati su često besplatni, dostupni i prilagođeni različitim korisnicima, što ih čini neprocenjivim u borbi protiv klimatskih promena.

Popularni kalkulatori ugljeničnog otiska

CoolClimate Calculator se bavi gorućom klimatskom krizom kroz inovativne alate i programe dizajnirane da ubrzaju prelazak na ekonomiju čiste energije. Kombinujući napredna istraživanja ugljeničnog otiska sa uvidima iz bihevioralnih nauka, CoolClimate razvija prilagođena rešenja koja osnažuju pojedince, preduzeća, organizacije i zajednice da preduzmu značajne klimatske akcije. Njegovi alati identifikuju jedinstvene mogućnosti za smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte i pružaju personalizovane strategije za podršku donošenju odluka sa niskim emisijama ugljenika. Istraživački tim kompanije CoolClimate sastoji se od vodećih stručnjaka za analizu ugljičnog otiska, promenu ponašanja i politiku ublažavanja gasova sa efektom staklene bašte, proizvođači vrhunska istraživanja koja informišu svoje alate i programe. Sveobuhvatni kalkulatori ugljičnog otiska organizacije, prvi takve vrste, računaju emisije iz svih transporta, korišćenja energije, hrane, robe i usluga koje troše domaćinstva i preduzeća. Ova metoda računovodstva stakleničkih gasova zasnovana na potrošnji pokreće skup online alata koji omogućavaju korisnicima da procene svoj ukupni ugljični otisak, uporede rezultate sa vršnjacima i kreiraju prilagođene akcione planove kako bi smanjili svoj uticaj na životnu sredinu [18].

Usvojeni od strane vlada, preduzeća i nevladinih organizacija širom Sjedinjenih Država i na međunarodnom nivou, alati CoolClimate-a postali su od suštinskog značaja u pokretanju klimatskih rešenja. Pored toga, njegovi politički alati i interaktivne mape angažuju zajednice identifikovanjem najefikasnijih intervencija za smanjenje emisija, osiguravajući da klimatske akcije budu uticajne i pristupačne. Kroz saradnju sa članovima mreže, CoolClimate takođe pomaže u dizajniranju lokalnih politika i programa koji motivišu i podržavaju široko rasprostranjene klimatske akcije [18].

Alati i smernice za protokol staklene bašte zahtevaju od vas da prvo popunite obrazac tehničke podrške Protokola o stakleničkoj bašti gde morate dati osnovne informacije o vama i vašoj kompaniji. Alati za izračunavanje su elektronske Excel tabele sa pratećim uputstvima korak po korak. Dokument sa uputstvima uključuje:

- Pregled protokola sa informacijama o sektoru, izvorima i procesima koje pokriva;
- Jedan ili više pristupa za određivanje CO₂ i drugih emisija stakleničkih plinova, npr. Direktno merenje, maseni bilans, itd .;
- Uputstvo za prikupljanje podataka o aktivnostima i odabir odgovarajućih faktora emisije;
- Verovatni izvori emisija i obim pod koji spadaju (specifično za određeni sektor);

- Dodatne informacije, kao što su prakse kontrole kvaliteta i informacije specifične za program.

Tabele pomažu u sprovođenju svih potrebnih proračuna emisija. Ovi alati su razvijeni u partnerstvu sa stručnjacima iz industrije i predstavljaju metodologije kvantifikacije najbolje prakse. Alati za izračunavanje su dostupni na sajtu GHG Protocol i imaju za cilj da dopune Protokol i olakšaju proračune, ali njihova upotreba nije obavezna [19].

Kalkulatori za poslovanje sa ugljenikom MSP Climate Hub-a dizajnirani su za mala i srednja preduzeća. Ovi besplatni kalkulatori pomažu u merenju poslovnih emisija. Oni nude smernice o fokusiranju na: Mala preduzeća, napredna preduzeća i Scope 3 emisije. Oni pružaju alate za identifikaciju žarišta emisije, što ih čini idealnim za preduzeća koja započinju svoje putovanje merenja ugljenika [20].

Aplikacije za upravljanje otpadom:

U eri u kojoj je održivost najvažnija, aplikacije za upravljanje otpadom postale su osnovni alati za pojedince, preduzeća i zajednice koje imaju za cilj da minimiziraju svoj uticaj na životnu sredinu. Ove aplikacije nude inovativna rešenja za praćenje, smanjenje i optimizaciju otpada, promovisanje efikasnijeg korišćenja resursa i podršku globalnim ciljevima održivosti.

Aplikacije za upravljanje otpadom pružaju detaljne sisteme praćenja koji pomažu korisnicima da prate količinu i vrste otpada koji proizvode. Evidentiranjem aktivnosti odlaganja otpada i analizom obrazaca tokom vremena, ove aplikacije nude uvid u oblasti u kojima je moguće smanjenje otpada. Ovaj pristup zasnovan na podacima omogućava korisnicima da donose informisane odluke i preuzmu korake ka minimiziranju otpada. Mnoge aplikacije za upravljanje otpadom sadrže funkcije dizajnirane da smanje otpad na izvoru. Ove aplikacije podstiču korisnike da usvoje ekološke navike. Neke aplikacije takođe olakšavaju deljenje viška hrane, odeće i drugih predmeta i podržavaju principe kružne ekonomije [21].

Za preduzeća i opštine, aplikacije za upravljanje otpadom nude napredne alate za optimizaciju procesa prikupljanja i odlaganja otpada. Ove aplikacije koriste podatke u realnom vremenu kako bi poboljšale planiranje rute za usluge prikupljanja otpada, smanjujući potrošnju goriva i operativne troškove. Pored toga, aplikacije mogu pomoći u praćenju stope recikliranja, pratiti upotrebu deponija i osigurati usklađenost sa propisima o zaštiti životne sredine, čineći upravljanje otpadom efikasnijim i isplativijim [21].

Karakteristike aplikacija za upravljanje otpadom

- **Praćenje otpada:** Pratite stvaranje otpada i navike odlaganja.
- **Vodiči za reciklažu:** Pružite informacije o tome kako pravilno reciklirati različite materijale.

- **Raspored prikupljanja:** Pošaljite podsetnike za dane sakupljanja otpada i sakupljanje recikliranja.
- **Saveti za održivost:** Ponudite predloge za smanjenje otpada i održiv život.
- **Upravljanje zalihama:** Pomozite preduzećima da upravljaju otpadom i naporima za reciklažu.
- **Analitika podataka:** Pružite uvid u obrasce otpada i istaknite mogućnosti za smanjenje.

Popularne aplikacije za upravljanje otpadom

WasteTracker je napredna aplikacija za upravljanje otpadom dizajnirana da pojednostavi praćenje i upravljanje otpadom od prikupljanja do odlaganja [22]. Ključne karakteristike uključuju:

- **Praćenje u realnom vremenu:** WasteTracker omogućava korisnicima da prate kretanje otpada u realnom vremenu, obezbeđujući tačnu dokumentaciju o rukovanju otpadom u svakoj fazi. Ova funkcija povećava transparentnost i odgovornost u procesu upravljanja otpadom.
- **Geo-označavanje:** Aplikacija koristi tehnologiju geo-označavanja za praćenje čitavog putovanja pošiljki otpada, pružajući ažuriranja u realnom vremenu o njihovom tranzitu. Ovo pomaže u sprečavanju ilegalnog odlaganja i obezbeđuje usklađenost sa propisima.
- **User-friendly interfejs:** WasteTracker nudi centralizovanu platformu za kompanije za upravljanje otpadom za upravljanje putevima, dodeliti područja prikupljanja, i lako pratiti napredak. Ovo pojednostavljuje operacije za vozače i administratore podjednako.
- **Upravljanje podacima:** Korisnici mogu kreirati digitalne evidencije o sakupljanju otpada, koji se mogu štampati ili izvoziti po potrebi. Ova funkcija olakšava vođenje evidencije i usklađenost sa regulatornim zahtevima.
- **Izveštavanje o neslaganju:** Aplikacija uključuje funkciju za izveštavanje o neslaganjima u evidenciji otpada, omogućavajući korisnicima da ažuriraju informacije po potrebi kako bi održali tačnost u celom lancu otpada [23].

Recycle Coach se fokusira na edukaciju zajednica o praksi recikliranja, istovremeno pružajući praktične alate za efikasno upravljanje otpadom [24]. Ključne karakteristike uključuju:

- **Personalizovane informacije o reciklaži:** Aplikacija prilagođava smernice za reciklažu na osnovu lokalnih propisa, pomažući korisnicima da shvate koji materijali se mogu reciklirati i kako da ih pravilno odlože.
- **Podsetnici za prikupljanje:** Trener za reciklažu šalje obaveštenja o predstojećim datumima prikupljanja, osiguravajući da stanovnici budu informisani o tome kada da ugasi svoje reciklažne materijale.
- **Angažovanje zajednice:** Aplikacija promoviše uključivanje zajednice omogućavajući korisnicima da prijavljuju probleme vezane za sakupljanje

otpada, zakazuju preuzimanje i pristupaju obrazovnim resursima o reciklaži i održivosti.

- **User-friendly dizajn:** Sa svojim intuitivnim interfejsom, Recycle Coach olakšava korisnicima da se kreću kroz funkcije i pristup relevantnim informacijama o svojim lokalnim praksama upravljanja otpadom [24] [25].

Više aplikacija:

1. **Moj VM** pruža usluge sakupljanja, odlaganja i reciklaže smeća za stambene i poslovne potrebe. Korisnici mogu upravljati uslugama kao što su bulk smeće i odlaganje e-otpada putem aplikacije.
2. **MiWaste** automatizuje procese upravljanja otpadom omogućavajući korisnicima da registruju sakupljanje otpada, primaju upozorenja i generišu dokumente. Posebno je korisno za preduzeća koja žele da smanje ručno rukovanje podacima.
3. **Taka ciklus** podstiče reciklažu nagrađujući korisnike kovanicama za svaki kilogram prikupljenih reciklažnih materijala. Promoviše dobre ekološke navike i prati pozitivne uticaje korisnika na životnu sredinu.
4. **TrashOut** omogućava korisnicima da prijave ilegalne deponije, pomažući vlastima da efikasnije rešavaju probleme otpada putem podataka iz crowdsourcing-a.
5. **Otpad bez hrane** povezuje donatore hrane sa organizacijama koje distribuiraju višak hrane, pomažući da se smanji otpad od hrane dok se bavi gladi u zajednicama [21] [26].

Koristeći tehnologiju, aplikacije za upravljanje otpadom doprinose čistijem okruženju i održivoj budućnosti. Oni pomažu u smanjenju otpada na deponijama, promovišu recikliranje i podstiču odgovornu potrošnju. Za preduzeća, ovi alati povećavaju operativnu efikasnost i podržavaju inicijative za društveno odgovorno poslovanje. Za pojedince, oni pojednostavljaju zadatke upravljanja otpadom i podstiču ekološki svesno ponašanje. Kako potreba za efikasnim upravljanjem otpadom raste, ove aplikacije nastavljaju da se razvijaju, nudeći sve sofisticiranije funkcije za rešavanje izazova vezanih za otpad. Sa svojom sposobnošću da prate, smanjuju i optimizuju otpad, aplikacije za upravljanje otpadom su neprocenjivi alati u globalnim naporima da se zaštiti naša planeta.

Monitori energetske efikasnosti:

Monitori energetske efikasnosti su sistemi koji kontinuirano prate, mere i analiziraju potrošnju energije u zgradama, objektima ili sistemima. Oni koriste napredni hardver i softver za prikupljanje, obradu i vizualizaciju podataka o obrascima korišćenja energije tokom vremena. Primarni cilj je pružiti uvid u potrošnju energije, identifikovati neefikasnosti i pronaći potencijalne mogućnosti uštede.

Prednosti:

- **Poboljšane operacije:** Tačka neefikasnosti za optimizaciju operacija, što dovodi do smanjenog rasipanja energije, poboljšane performanse opreme, i manji ugljen-dioksid.
- **Prediktivno održavanje:** Otkrijte potencijalne kvarove opreme ili degradaciju performansi pre nego što se pojave praćenjem potrošnje energije i analizom odstupanja od očekivanih normi. Ovo omogućava proaktivne rasporede održavanja, produžava životni vek opreme i smanjuje vreme zastoja.
- **Tačno izveštavanje:** Pomoći u usklađenosti i tačno izveštavanje.
- **Informisane odluke:** Obezbedite korisnicima podatke o njihovim obrascima potrošnje, tako da mogu da donose informisane odluke o upravljanju energijom i maksimiziraju uštede.
- **Podaci u realnom vremenu:** Prepoznaje kada sredstvo ne radi efikasno, i šalje instant obaveštenja mogu biti poslata timu za održavanje da ispravi situaciju pre nego što se prekomerne količine energije troše. Kontinuirano praćenje i analiza podataka o opremi znači prediktivno održavanje može da se održi, tako da sredstva mogu da nastave da efikasno rade u svakom trenutku sa manje kvarova [27] [28].

Evo kako oni rade:

- **Funkcionalnost: Sistemi** za nadgledanje energije koriste merne uređaje kao što su električna energija, gas, voda i termalna brojlara, kao i druge senzore za merenje potrošnje energije iz različitih izvora. Pametni brojlara sa komunikacijskim mogućnostima često se koriste za prikupljanje podataka u realnom vremenu i daljinsko praćenje. Podaci se zatim prenose na centralnu lokaciju ili platformu zasnovanu na oblaku putem sistema za prikupljanje podataka.
- **Analiza podataka:** Softver za praćenje energije prikuplja podatke o potrošnji energije, analizira ga, i pruža korisne informacije direktno na uređajima korisnika. Ovo pomaže korisnicima da detaljno razumeju svoju potrošnju energije, omogućavajući im da ukažu na neefikasnost i optimizuju operacije za bolju energetska efikasnost [27] [28].

Za mala i srednja preduzeća (MSP) koji žele da prate i optimizuju potrošnju energije, na raspolaganju je nekoliko efikasnih monitora energetske efikasnosti i softverskih rešenja:

1. **Dekma platforma:** Ovaj sistem za upravljanje energijom (EMS) pruža alate za merenje i praćenje potrošnje energije. Pomaže malim i srednjim preduzećima da odrede prioritete oblasti za poboljšanje i analiziraju potrošnju energije kako bi otkrili anomalije, obezbeđujući pravovremene korekcije. Platforma je dizajnirana da poboljša ukupnu energetska efikasnost i isplativost [29].
2. **CLEMAP Energi Monitor:** Ovaj uređaj nudi sveobuhvatno praćenje električne energije prilagođeno malim i srednjim preduzećima, industriji i komercijalnim

svojstvima. Lako se integriše u postojeću infrastrukturu bez ometanja rada, što ga čini pouzdanim rešenjem za kontinuirano praćenje energije [30].

3. **Nanoprecise NrgMonitor:** Ovaj softver koristi analitiku podataka u realnom vremenu za praćenje obrazaca potrošnje energije, identifikaciju neefikasnosti i predviđanje potencijalnih problema. Podržava različite tipove opreme i integriše se sa IIOT senzorima, pružajući robusno rešenje za upravljanje energijom u malim i srednjim preduzećima [31].
4. **EnergiCAP SmartAnalytics:** Ova platforma pretvara sirove podatke u korisne uvide kroz analitiku mašinskog učenja. Obezbeđuje praćenje potrošnje energije u realnom vremenu i nudi intuitivne kontrolne table za bolju vizualizaciju obrazaca korišćenja energije, pomažući malim i srednjim preduzećima da donose informisane odluke o svojim praksama upravljanja energijom [31].
5. **Mobilni sistemi za nadgledanje energije (Mobile EMS):** Ovi sistemi omogućavaju malim i srednjim preduzećima da sprovode kratkoročna merenja potrošnje energije u različitim oblastima njihovog poslovanja. Oni olakšavaju analizu specifičnih podataka potrošača, kao što su rashladni sistemi u supermarketima, koristeći submetering pristup za identifikaciju neefikasnosti [31].

Primenom ovih rešenja, mala i srednja preduzeća mogu efikasno pratiti svoju potrošnju energije, identifikovati oblasti za poboljšanje i na kraju smanjiti operativne troškove dok doprinose održivosti životne sredine.

Finansiranje i finansijska sredstva

Mogućnosti zelenog finansiranja:

Mala i srednja preduzeća (MSP) širom Evrope imaju pristup različitim programima finansiranja Evropske unije (EU) i nacionalnim programima finansiranja dizajniranim da podrže zelene inicijative. Ovi programi nude grantove, kredite i druge finansijske instrumente za promovisanje održivosti i ekološke odgovornosti.

Programi finansiranja EU

- **Evropska investiciona banka (EIB)** pruža dugoročne zajmove i kapitalna ulaganja za podršku projektima usklađenim sa prioritetima EU, uključujući održivost životne sredine. MSP mogu pristupiti sredstvima preko lokalnih finansijskih posrednika [32].
- **Evropski investicioni fond (EIF)** nudi garancije i kapitalna ulaganja kako bi se malim i srednjim preduzećima olakšao pristup finansiranju, posebno za zelene i održive projekte. EIF je deo EIB grupe [33].

- **InnovFin – EU finansije za inovatore** pruža niz finansijskih alata i savetodavnih usluga za podršku investicijama od najmanjih do najvećih preduzeća u istraživanju i inovacijama [34].
- **Zeleni akcioni plan (GAP) za mala i srednja preduzeća** ima za cilj da pomogne malim i srednjim preduzećima da pretvore ekološke izazove u poslovne prilike promovisanjem eko-inovacija i olakšavanjem poslovnih partnerstava fokusiranih na održivost [35].

Grantovi

- **Horizon Europe** izdvaja značajan deo budžeta 95,5 milijardi evra od 2021-e do 2027-e za zelene projekte. MSP mogu da se prijave za grantove koji podržavaju održive inovacije u različitim sektorima.
- **LIFE program** nudi oko 5,4 milijarde evra finansiranja za period 2021-2027. Podržava projekte koji se fokusiraju na očuvanje prirode, zaštitu životne sredine i ublažavanje klimatskih promena.
- **Evropski investicioni fond (EIF)** pristup finansiranju za mala i srednja preduzeća pružanjem garancija i kapitalnih ulaganja, posebno za zelene i održive projekte. Mala i srednja preduzeća mogu istražiti mogućnosti finansiranja preko finansijskih posrednika povezanih sa EIF-om.
- **Grantovi EEA i Norveške** imaju za cilj smanjenje ekonomskih i socijalnih razlika u Evropskom ekonomskom prostoru, ovi grantovi su izdvojili preko 450 miliona evra za zelene projekte u 13 država članica EU tokom perioda od 2014-2021. Mala i srednja preduzeća mogu imati koristi od finansiranja u oblastima kao što su obnovljivi izvori energije, energetska efikasnost i zaštita životne sredine.
- **Nacionalne inicijative:** Mnoge države članice EU nude nacionalne grantove i programe finansiranja za podršku malim i srednjim preduzećima u njihovoj zelenoj tranziciji. Na primer, Španija je izdvojila 4,5 milijardi evra iz fondova EU za oporavak za modernizaciju malih i srednjih preduzeća, fokusirajući se na digitalnu transformaciju i zelene inicijative. MSP treba da se konsultuju sa svojim nacionalnim organizacijama za podršku poslovanju ili vladinim portalima za mogućnosti specifične za zemlju [36].

Da bi se prijavili za ove grantove, mala i srednja preduzeća trebaju:

- **Identifikujte relevantne programe:** Procijenite koji EU ili nacionalni programi su usklađeni sa njihovim ciljevima projekta.
- **Pripremite predloge:** Razvijte sveobuhvatne predloge projekata koji ispunjavaju specifične kriterijume izabranog programa finansiranja.
- **Konsultujte posrednike:** Angažujte se sa lokalnim finansijskim institucijama ili organizacijama za podršku poslovanju koje mogu pružiti smernice i pomoć tokom procesa prijave.

Koristeći ove mogućnosti finansiranja, evropska mala i srednja preduzeća mogu da unaprede svoje napore za održivost, doprinoseći očuvanju životne sredine i jačanju njihove konkurentnosti u zelenoj ekonomiji [36].

Zeleni krediti

- **BBVA kredit za mala i srednja preduzeća i zelene inicijative** saraduje sa Evropskom investicionom bankom kako bi pružio kredite namenjene malim i srednjim preduzećima koja preduzimaju zelene projekte. Ovi krediti podržavaju ulaganja u energetske efikasnost, obnovljive izvore energije i druge održive prakse. MSP mogu pristupiti ovim sredstvima preko banaka učesnica u svojim zemljama [37].
- **Green Loan Portfolio** nudi ProCredit Holding, bankarska grupa orijentisana na razvoj, koja se fokusira na pružanje finansijskih usluga malim i srednjim preduzećima u različitim evropskim zemljama. Značajan deo njihovog kreditnog portfelja posvećen je zelenim kreditima, finansiranju projekata u oblasti energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i ekološki prihvatljivih tehnologija. MSP zainteresovana za takvo finansiranje mogu pristupiti ProCredit bankama koje posluju u njihovom regionu [38].

Uprkos dostupnosti zelenih kredita, mala i srednja preduzeća često se suočavaju sa izazovima u pristupu održivom finansiranju. Evropsko istraživanje je naglasilo da trenutni propisi o održivom finansiranju možda neće u potpunosti zadovoljiti potrebe malih i srednjih preduzeća, naglašavajući potrebu za pojednostavljenim i prilagođenim pristupima.

Crowdfunding platforme:

HeavyFinance

HeavyFinance je regulisana peer-to-peer investiciona platforma koja povezuje globalne investitore sa evropskim poljoprivrednicima radi promovisanja održivog upravljanja zemljištem i regenerativne poljoprivrede. Finansiranjem inovativnih, naučno podržanih poljoprivrednih inicijativa, HeaviFinance ima za cilj da smanji emisiju CO₂, poboljša zdravlje tla i poveća otpornost farmi na klimatske promjene. Oni direktno potiču kredite u Poljskoj, Portugalu, Litvaniji, Letoniji i Bugarskoj, omogućavajući investitorima širom sveta (isključujući one u sankcioniranim zemljama) da učestvuju. Registracija i ulaganje su besplatni. Međutim, naknada od 1% važi za prodavce na sekundarnom tržištu. Platforma nudi ulaganja u dug i olakšala je povratak 34,92 miliona evra u glavnici i 8,59 miliona evra u kamati od svog osnivanja [39] [40].

Investor

Ovo je vodeća platforma za ulaganje u grupu u Evropi. Okuplja inovativne preduzetnike i napredne investitore kako bi ubrzali prelazak na održivu ekonomiju.

PagePA
GE / *
MERG
EFOR
MAT2

Investor nudi niz investicionih mogućnosti prilagođenih različitim potrebama i preferencijama investitora, a fokusiraju se na tržišta u regionu DACH (Nemačka, Austrija, Švajcarska), Beneluxu i Skandinaviji. Mogućnosti ulaganja obuhvataju različite industrije, od kojih su sve u skladu sa ESG (Environmental, Social, and Governance) i SDG (Sustainable Development Goals) principima [39].

Na sajtu Habitat Point, možete pronaći Green Crowdfunding platforme kao što su [The Environmental Funders Network \(EFN\)](#), [Vindcentrale](#), [Sunfunder](#), [Energi4Impact](#), [VorthVild](#) i više [39] [41].

Poreske olakšice i subvencije:

Zeleni poreski podsticaji su dizajnirani da podstaknu preduzeća da usvoje ekološki prihvatljive prakse. Koristeći ove podsticaje, preduzeća mogu doprineti zdravijoj planeti i poboljšati svoju finansijsku krajnju liniju. Ovi podsticaji nude finansijske nagrade za zelene investicije i mogu poboljšati reputaciju preduzeća i privući ekološki osviještene kupce.

Vrste zelenih poreskih olakšica

- **Poreski krediti:** Oni direktno smanjuju iznos poreza koji preduzeće duguje, čineći zelene investicije pristupačnijim.
- **Poreske olakšice:** Ovo smanjuju oporezivi prihod, smanjujući ukupnu poresku obavezu.
- **Grantovi:** Oni obezbeđuju sredstva za preduzeća koja ulažu u energetske efikasne tehnologije, pokrivajući deo troškova [42].

Ključne vladine inicijative i podsticaji

- Grantovi za zelene investicije: Obezbediti sredstva za preduzeća koja ulažu u energetske efikasne tehnologije.
- Poboljšane kapitalne naknade (ECA): Dozvolite preduzećima da traže 100% naknade za prvu godinu na kvalifikovanu energetske efikasnu opremu, smanjujući oporezivu dobit. Irska ubrzana kapitalna naknada (ACA) šema omogućava preduzećima da otpišu troškove energetske efikasne opreme u prvoj godini.
- Izuzeće od nameta za klimatske promene (CCL): Preduzeća koja koriste obnovljive izvore energije mogu biti izuzeta od CCL-a, nudeći značajne uštede.
- Podsticaj za obnovljivu toplotu (RHI): Obezbeđuje plaćanja preduzećima koja koriste obnovljive sisteme grejanja, smanjujući operativne troškove.
- Istraživanje i razvoj (R & D) Poreski krediti: Kompanije koje razvijaju nove ili poboljšane ekološki prihvatljive tehnologije mogu tražiti poreske kredite za istraživanje i razvoj. Ovo obuhvata projekte usmerene na održivost, kao što su skladištenje energije ili rešenja za smanjenje otpada, i može da obezbedi veću stopu olakšanja na kvalifikovane troškove istraživanja i razvoja.

- Poreski krediti za investicije: Dostupno prilikom kupovine kvalifikovane opreme koja se pridržava specifičnih standarda performansi i kvaliteta, kao što su imovina solarne energije, imovina kvalifikovanih gorivnih ćelija i kvalifikovana imovina male energije vetra.
- Zelene građevinske odbitke: Poreski podsticaji za preduzeća koja nadograđuju poslovne zgrade sa visokoenergetskim sistemima [42] [43].

Da bi se povećale poreske olakšice od zelenih praksi, preduzeća treba da budu informisani o razvoju vladinih propisa i podsticaja, sprovedu temeljne energetske revizije kako bi identifikovali oblasti za poboljšanje i strateški ulažu u prihvatljive tehnologije. Vođenje detaljne evidencije o svim zelenim investicijama i srodnim troškovima je od ključnog značaja, kao i konsultacije sa poreskim stručnjacima specijalizovanim za zelene podsticaje. Konačno, planiranje dugoročne održivosti izvan trenutne uštede će osigurati kontinuiranu podobnost i veći uticaj na životnu sredinu.

Razumevanjem i korišćenjem ovih podsticaja, preduzeća mogu smanjiti troškove, poboljšati efikasnost i povećati svoj uticaj na životnu sredinu. Zeleni porezi, novčani grantovi i poreski podsticaji se povećavaju jer vlade imaju za cilj da postignu svoje ekološke ciljeve ekonomično.

Umrežavanje i podrška

Industrijska udruženja i grupe:

Womenture: Međunarodni program koji podržava startupe koje su osnovale žene kroz mentorstvo i izgradnju zajednice, sa ciljem jačanja ženskog preduzetništva u evropskom inovacijskom ekosistemu. Program traje do januara 2025. godine i nudi mentorstvo onima koji započinju biznis ili razvijaju postojeću kompaniju [45].

Evropska mreža ženskih ambasadora preduzetništva: Mreža od oko 270 preduzetnika iz 22 evropskih zemalja koji deluju kao uzori da podstaknu žene svih uzrasta da razmotre preduzetništvo [46].

Evropska mreža mentora za žene preduzetnice: Pruža savete i podršku ženama preduzeticama u ranim fazama njihovog poslovanja. Sedamnaest evropskih zemalja pripada Mreži mentora: Albanija, Belgija, Kipar, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Grčka, Mađarska, Irska, Italija, Crna Gora, Holandija, Rumunija, Srbija, Slovačka, Slovenija, Španija, Turska i Velika Britanija [46].

Evropska asocijacija žena: Globalna platforma koja osnažuje osnivačice uspostavljanjem jake i sigurne osnove za projekte i preduzeća koje vode žene [47].

EmpoVomen: Dvogodišnji program (2024–2025) koji finansira Evropska unija kroz svoj program za istraživanje i inovacije Horizon Europe, podržavajući startupe koje vode žene u sektoru duboke tehnologije, posebno u evropskim zemljama u razvoju. Obezbeđuje finansiranje bez kapitala i vaučere za mentorstvo [48].

Mentorski programi:

Evo nekih mentorskih programa koji nude mogućnosti za povezivanje sa stručnjacima za održivost i zeleno preduzetništvo:

- **EGU-IEEP politička mentorska šema:** Evropska unija geonauka (EGU) i Institut za evropsku politiku zaštite životne sredine (IEEP) nude 12-mesečnu hibridnu mentorsku šemu za naučnike u ranoj i srednjoj karijeri da rade zajedno sa članovima IEEP-a. Ova šema pruža praktično iskustvo i uvid u to kako oni komuniciraju i razmenjuju informacije sa evropskom političkom zajednicom. Izabrani kandidat će provesti tri nedelje u Briselu, sa pokrivenim putnim troškovima, kako bi se uključio u projekte politike IEEP-a i umrežio se sa stručnjacima [49].
- **EuroNatur mentorski program:** Ovaj program je namenjen zaposlenima u organizacijama za zaštitu prirode iz cele Evrope i mediteranskog bazena. Mentori treba da imaju najmanje sedam godina profesionalnog iskustva i dobre komunikacijske veštine. Program se održava na engleskom jeziku, a učešće uključuje finansijski doprinos od 200 € za pokrivanje administrativnih troškova, sa opcijama za izuzeće [50].
- **Žene u održivosti (ViS) Mentorski program:** Hertie škola nudi mentorski program u malim grupama za studente koji identifikuju žene zainteresovane za karijere u klimi, energiji i održivosti. Fokusira se na usmeravanje, podršku i obuku za žene koje se bave karijerom u ovim oblastima u kojima dominiraju muškarci. Mentorstvo se odvija u 3-5 sesija u malim grupama tokom akademske godine [51].
- **Program ubrzanja BEFuture:** Ovaj program nudi mogućnosti za mentore da podrže mala i srednja preduzeća i druge organizacije u pretvaranju inovativnih ideja u stvarnost u sektoru poslovnih događaja, promovisanje održivosti, otpornosti i inkluzivnosti. Odabrani korisnici projekta će regrutovati verifikovane mentore, a troškovi mentorskih sesija finansiraju se kroz program. Svaki projekat mora predvideti podršku jednog mentora najmanje 20 sati [52].
- **Algae Accelerator Mentorship Program:** AlgaeProBANOS ima mentorski program osmišljen da pomogne startupima i malim i srednjim preduzećima u lancu vrednosti algi da poboljšaju svoje poslovne strategije. Mentori dele svoju praktičnu ekspertizu u plavoj biotehnoškoj industriji kako bi pomogli sledećoj generaciji preduzetnika algi. Program kompenzuje mentore za njihovu podršku sa doprinosom od 10.000 € i nudi im mogućnost da se povežu sa globalnom mrežom istomišljenika [53].
- **Žene u programu mentorstva za čistu tehnologiju i održivost:** Ovo je tromesečni program zasnovan na kohorti koji podržava žene u unapređenju karijere u industriji čistih tehnologija [54].

Platforme za saradnju:

Evo nekih značajnih platformi i mreža za saradnju koje podržavaju žene preduzetnice i olakšavaju razmenu znanja, resurse i mogućnosti:

- **Eurochambres Women Network (EWN):** Ova panevropska mreža povezuje žene preduzetnice, pružajući platformu za razmenu znanja, najboljih praksi i strateških partnerstava. EVN ima za cilj da se bavi izazovima sa kojima se suočavaju žene preduzetnice, promovišu uspešne inicijative i dele priče o uspehu kako bi inspirisali druge [55].
- **Mreža ambasadora osnivača:** Ova mreža podstiče zajednicu ženskih preduzetničkog umova širom Evrope. Nudi online događaje, akceleratore spremnosti za investicije i programe liderstva kako bi se povećala raznolikost u tehnološkom ekosistemu, a istovremeno omogućila ambasadorima da dele uvide i podržavaju jedni druge [56].
- **WEgate:** Pokrenuta od strane Evropske komisije, WEgate je online platforma dizajnirana kao one-stop shop za žene preduzetnice. Pruža pristup obuci, mentorstvu, savetima i mogućnostima umrežavanja, pomažući ženama da započnu, vode i razvijaju svoje poslovanje [57].
- **VeHubs:** Ova inicijativa podržava žene veb preduzetnice pružajući resurse, mogućnosti umrežavanja i smernice kako bi im pomogli da uspeju u digitalnoj ekonomiji [58].

Ove platforme nude dragocene mogućnosti za žene preduzetnice u Evropi da se povežu, sarađuju i pristupe resursima koji im mogu pomoći da napreduju u svojim poduhvatima.

Reference

- [1] "Vena Solutions," [Online]. Dostupno: <https://www.venasolutions.com/templates/reporting/esg-carbon-footprint-management>. [Poslednji put pristupljeno 15. februara 2025].
- [2] "Evropska komisija," [Online]. Dostupno: https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en. [Poslednji put pristupljeno 15. februara 2025].
- [3] "Informativni listovi o Evropskoj uniji", 15. februar 2025. [Na mreži]. Dostupno: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework>.
- [4] "Evropska komisija," [Online]. Dostupno: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/sustainability-due-diligence-responsible-business/corporate-social-responsibility-csr_en. [Poslednji put pristupljeno 15. februara 2025].
- [5] "Britanska poslovna banka," [Online]. Dostupno: <https://www.british-business-bank.co.uk/business-guidance/guidance-articles/sustainability/how-to-create-a-sustainability-action-plan-for-smaller-businesses>. [Poslednji put pristupljeno 16. februara 2025].
- [6] "Akcioni plan održivosti: smernice i obrazac," [Online]. Dostupno: <https://www.ibm.com/think/topics/sustainability-action-plan-guidance-template>. [Poslednji put pristupljeno 16. februara 2025].
- [7] "SIEVO," [Online]. Dostupno: <https://sievo.com/blog/sustainable-procurement-part1>. [Poslednji put pristupljeno 16. februara 2025].
- [8] "Evaluacija i procena dobavljača: šta, kako i zašto," [Online]. Dostupno: <https://www.ignite.no/blog/supplier-evaluation-and-assessment-the-what-how-and-why>. [Poslednji put pristupljeno 16. februara 2025].
- [9] "Komunikacija o održivosti: Stvaranje sveobuhvatnog plana komunikacije o održivosti," [Online]. Dostupno: <https://www.esgspotlight.ch/blog/sustainability-communication-plan>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [10] "GRAHAM INSTITUT ZA ODRŽIVOST UNIVERZITET U MIČIGENU," jul 2022. [Na mreži]. Dostupno: <https://graham.umich.edu/media/files/CLCF-2022-Toolkit-Economou-Meridian.pdf>.
- [11] "SME Vodič za energetske efikasnost," [Online]. Dostupno: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80e7a340f0b62305b8dce7/DECC_advice_guide.pdf. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [12] "Vodič za mala i srednja preduzeća za finansiranje projekta energetske efikasnosti," [Online]. Dostupno: <https://ctprodstorageaccountp.blob.core.windows.net/prod-drupal-files/documents/resource/public/SME-energy-efficiency-financing.pdf>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [13] "Zeleno preduzetništvo", 2022. [Na mreži]. Dostupno: <https://www.learningfornature.org/en/courses/green-entrepreneurship-2022/>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [14] "Zeleno i digitalno preduzetništvo za žene," [Online]. Dostupno: <https://academy.itu.int/training-courses/full-catalogue/green-and-digital-entrepreneurship-women>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [15] "Zelena obuka za preduzetništvo," [Online]. Dostupno: <https://www.green-entrepreneurship.org/>. [Poslednji put pristupljeno 18. februara 2025].

- [16] "Studije slučaja," [Online]. Dostupno: <https://nationalsbeap.org/small-businesses/sustainability/case-studies>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [17] "ARIES4 Case Book – održivost u malim i srednjim preduzećima," 2023. [Na mreži]. Dostupno: https://aries4.eu/NEWS/ARIES4_Case_Book_2b756.pdf. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [18] "CoolClimate Network pametni alati za hladniju planetu," [Online]. Dostupno: <https://coolclimate.berkeley.edu/index>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [19] "Alati i resursi," [Online]. Dostupno: <https://ghgprotocol.org/tools-resources>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [20] "Izračunajte svoje poslovne emisije," [Online]. Dostupno: <https://smeclimatehub.org/start-measuring/>. [Poslednji put pristupljeno 17. februara 2025].
- [21] "Najpopularnije aplikacije za upravljanje otpadom i reciklažu", 26. decembar 2022. [Na mreži]. Dostupno: <https://www.acorecycling.com/apps-for-waste-management-and-recycling/>. [Poslednji put pristupljeno 18. februara 2025].
- [22] TF Renata Hartle, "Registrujte se, prijavite i smanjite proizvodnju otpada u vašoj zgradi", [Online]. Dostupno: <https://www.wastetracker.pro/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [23] "Karakteristike WasteTracker-a," [Online]. Dostupno: <https://www.epa.vic.gov.au/for-business/waste/transporting-waste/waste-tracker/features-of-waste-tracker>. [Poslednji put pristupljeno 18. februara 2025].
- [24] "reciklirati trener," [Online]. Dostupno: <https://www.recyclecoach.com/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [25] "Razvoj aplikacija za upravljanje otpadom – prednosti, karakteristike i proces razvoja," [Online]. Dostupno: <https://www.matellio.co.uk/blog/waste-management-app-development/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [26] "Top 10 mobilnih aplikacija za upravljanje otpadom o kojima treba da znate," [Online]. Dostupno: <https://blog.stackademic.com/top-10-waste-management-mobile-apps-you-need-to-know-about-53e99388857f>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [27] "Praćenje energije: ključne tačke i informacije objašnjene," [Online]. Dostupno: <https://be-cis.com/energy-monitoring-systems-guide/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [28] "Praćenje energetske efikasnosti," [Online]. Dostupno: <https://www.fieldex.com/glossary/energy-efficiency-monitoring>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [29] "Upravljanje energijom za mala i srednja preduzeća [Vodič]," [Online]. Dostupno: <https://www.dexma.com/blog-en/energy-management-smes-guide/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [30] "Praćenje energije je lako," [Online]. Dostupno: <https://en.clemap.com/energiemonitoring>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [31] F. G.-K. C. F. T. S. Lukas Hilger, "Digitalno vođene prakse upravljanja energijom u malim i srednjim preduzećima - istraživanje potencijala i barijera," 2022. [Na mreži]. Dostupno: https://epub.wupperinst.org/frontdoor/deliver/index/docId/8008/file/8008_Hilger.pdf. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [32] "FINANSIJSKI IZVEŠTAJ", 2023. [Na mreži]. Dostupno: https://www.eib.org/attachments/lucalli/20230354_eib_financial_report_2023_en.pdf. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [33] "Mapa puta Klimatske banke EIB grupe 2021-2025," [Online]. Dostupno: <https://www.eib.org/en/publications/the-eib-group-climate-bank-roadmap>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].

- [34] "EU finansije za inovatore," [Online]. Dostupno: https://www.eib.org/attachments/thematic/innovfin_eu_finance_for_innovators_en.pdf. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [35] "Zeleni akcioni plan za mala i srednja preduzeća – Pretvaranje ekoloških izazova u poslovne prilike," switch2green, [Online]. Dostupno: https://www.switchtogreen.eu/green-action-plan-for-smes-turning-environmental-challenges-into-business-opportunities/?utm_source=chatgpt.com. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [36] "Vrste finansiranja EU za zelene projekte 2021-2027", 19. oktobar 2021. [Na mreži]. Dostupno: https://eucalls.net/blog/eu_funding_green_projects. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [37] "BBVA KREDIT ZA MALA I SREDNJA PREDUZEĆA I ZELENE INICIJATIVE", 20. jun 2022. [Na mreži]. Dostupno: <https://www.eib.org/en/projects/all/20210074>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [38] "Zelene investicije naših klijenata", avgust 2018. [Na mreži]. Dostupno: https://www.procredit-holding.com/wp-content/uploads/2019/05/Our_Clients_Green_Investments_2018_2_L.pdf. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [39] "Najbolje platforme za održivost crowdfunding," [Online]. Dostupno: <https://thecrowdspace.com/directory/sustainability-crowdfunding-platforms/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [40] "Finansiranje poljoprivrednika koji se bore protiv klimatskih promena," [Online]. Dostupno: <https://heavyfinance.com/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [41] "Zelene platforme za crowdfunding," [Online]. Dostupno: <https://habitatpoint.com/green-crowdfunding-platforms/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [42] "Održive poreske prakse: Kako zelene inicijative mogu imati koristi od vaše krajnje linije", 21. novembar 2021. [Na mreži]. Dostupno: <https://xeinadin.ie/blog/sustainable-tax-practices-how-green-initiatives-can-benefit-your-bottom-line/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [43] "Kako budžet podržava održivo poslovanje: zeleni podsticaji i finansiranje zaštite životne sredine," 2023. [Na mreži]. Dostupno: <https://exchangeaccountants.com/how-the-budget-supports-sustainable-business-green-incentives-and-environmental-funding/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [44] "Programi rasta poslovanja," [Online]. Dostupno: <https://nawbo.org/institute#nawbo-programs>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [45] "Hajde da se podignemo," [Online]. Dostupno: <https://womenture.eu/#programme>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [46] "Alati za podršku i mreže za žene," [Online]. Dostupno: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/learn-and-plan-entrepreneurship/women-entrepreneurs/support-tools-and-networks-women_en. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [47] "Evropska asocijacija žena," [Online]. Dostupno: <https://europeanwomenassociation.org/about-us/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [48] "1,125,000 evra za žene u deep-tech," [Online]. Dostupno: <https://empowomen.eu/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [49] "Prijavite se za mentorsku poziciju sa Institutom za evropsku politiku zaštite životne sredine (IEEP)", 11. decembar 2024. [Na mreži]. Dostupno: <https://www.egu.eu/news/1212/apply-for-a-mentoring-position-with-the-institute-for-european-environmental-policy-ieep/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].

- [50] "Mentorstvo za efikasno očuvanje prirode (MENC)," [Online]. Dostupno: <https://www.euronatur.org/en/about-euronatur/mentoring-programme>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [51] "Žene u mentorskom programu održivosti," [Online]. Dostupno: <https://www.hertie-school.org/en/sustainability/mentoring-programme>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [52] "Pridružite se programu ubrzanja BEFuture," [Online]. Dostupno: <https://www.be-future.eu/acceleration-programme/call-for-mentors/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [53] "Pridružite se mentorskom programu Algae Accelerator kao mentor!," [Online]. Dostupno: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/restore-our-ocean-and-waters/join-algae-accelerator-mentorship-programme-mentor>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [54] "Mentorski program," [Online]. Dostupno: <https://www.womenincleantechsustainability.org/mentorship/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [55] "Eurochambres Ženska mreža (EVN)," [Online]. Dostupno: <https://www.eurochambres.eu/priorities/eurochambres-women-network-ewn/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [56] "Predstavljamo mrežu ambasadora ženskih osnivača," [Online]. Dostupno: <https://female-founders.org/female-founders-ambassadors-network/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [57] "Podrška ženama u izgradnji njihovog rasta, fokusirajući se na njihove stvarne svakodnevne potrebe," [Online]. Dostupno: <https://www.wegate.eu/>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [58] "Evropska mreža ženskih veb preduzetničkih čvorišta," [Online]. Dostupno: <https://cordis.europa.eu/project/id/645497/reporting>. [Poslednji put pristupljeno 19. februara 2025].
- [59] "Besplatni šablon za izveštavanje o ESG-u," [Online]. Dostupno: <https://www.venasolutions.com/templates/reporting/esg-carbon-footprint-management>.